

REDENERINGSVERMOGEN, LIEFDESDRANG EN STATUSDRIFT

Mark ELCHARDUS

Patrick BAERT

... Marloxx sees civilisation as fraudulent and shameful, we yet confront the paradox that at the same time he has a passionate commitment to civilization, just so it be the right sort.

Lionel Trilling

Een nieuwe normering van het ouderschap

In zijn invloedrijk 'L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime' betoogt Ariès dat de kindsheid in de middeleeuwen haast onbestaande was. Na een kortstondige periode van fysieke afhankelijkheid werd het kind, zonder erkenning van zijn eigenheid, opgenomen in de wereld van de volwassenen. (1)

Vanaf de zestiende eeuw komt daar verandering in. De specificiteit van het kind-zijn wordt in groeiende mate erkend, wat gepaard gaat met een zorgzamer en meer beredeneerde aandacht voor de psychische, sociale en culturele belangen van de kinderen (Ariès, 1962; Stone, 1979; Plumb, 1975; Shorter, 1977). Die belangstelling en de inzet die zij van ouders en opvoeders vergen, worden dikwijls aanzien voor tekenen van affectie. Shorter wordt zelfs lyrisch en spreekt van een "opwelling van ouderliefde" en een "revolutie van gevoelens" als hij de veranderingen in de ouder-kind relatie probeert te omschrijven (1977: 255).

Het opmerkelijke van die veranderingen is echter niet zozeer de toenemende frequentie van die gedragingen die wij, in het licht van onze opvattingen en gevoeligheden, interpreteren als tekenen van affectie. (2) Belangrijker voor de toekomst van het ouder-

schap blijkt daarentegen het spanningsveld tussen liefdesdrang en redeneringsvermogen, dat via de erkenning van de eigenheid van de kindsheid is tot stand gekomen.

De nieuwe benaderingen van de kindsheid gaan gepaard met nieuwe opvattingen over de opvoeding. De opvoeding wordt een kwestie van onderlegde bezorgdheid en in de normering van het ouderschap kan men een ontwikkeling onderkennen waarbij steeds meer belang wordt gehecht aan theoretische in plaats van traditionalistische en empiristische kennis.

De pedagogische handleidingen, die indicatief zijn voor die ontwikkeling, deden volgens Ariès slechts hun intrede in de zeventiende eeuw. Voordien werden er wel boeken over wellevendheid geschreven en gelezen. Die hadden echter veeleer het karakter van repertoria van gedragsconventies dan van handboeken in de toegepaste psychologie (Ariès, 1962: 11, 111, 380-390).

Die nieuwe normering van het ouderschap schept haar eigen integratieproblematiek: het samenbrengen en verzoenen van wetenschappelijke kennis en van ouderliefde wordt een sociaal probleem en het wordt als dusdanig ervaren. Shorter illustreert dat duidelijk als hij beschrijft hoe de medische vooruitgang van de negentiende eeuw, ondanks lovenswaardige pogingen, niet doeltreffend kon worden aangewend in de strijd tegen de kindersterfte. Dat werd pas mogelijk nadat het respect voor de gedragsadviezen van de sociaal hygiënisten en de geneesheren beleefd werd als een teken van ware ouderliefde (1976: 168-204; zie ook de belangrijke opmerkingen van C. Lasch (1977: 219-220, n.4). (3)

De ontwikkeling van die nieuwe normering loopt als een rode draad doorheen de moderne gezinsgeschiedenis. De sociale en psychische herdefiniëringen van de kindsheid en van het ouderschap gaan hand in hand, en krijgen hun beslag in de overtuiging dat nieuwe houdingen en kenniscategorieën tot de noodzakelijke voorwaarden van een verantwoord ouderschap dienen te worden gerekend (Chamboredon en Prévot, 1975).

De integratieproblematiek die daardoor in het leven wordt geroepen, vindt men nergens beter gellustreerd dan in de 'Parent Education' beweging (waarvan de Angelsaksische variant reeds vrij grondig werd bestudeerd: H.J. Fine, 1980; D. Harman en O.G. Brim, 1980; E.B. Luckey, 1978; B. Laslett, 1974). De basisassumpties van die beweging kunnen in haar verschillende nationale uitingen worden weergevonden. Laslett geeft ze gevat als volgt weer :

- de rollen in het gezin zijn niet instinctief of natuurlijk maar moeten worden aangeleerd;
- die rollen kunnen niet meer in het hedendaagse gezin worden aangeleerd (1974: 108), maar moeten blijkbaar worden bijgebracht door daartoe opgeleide specialisten.

Dergelijke opvattingen blijven niet beperkt tot de kring van specialisten, d.w.z. tot de groepen die van de integratieproblematiek een levenszaak of een beroep hebben gemaakt. Zij dringen in de gezinnen zelf door en gaan tot de innige overtuiging van de ouders behoren. Reeds in de jaren vijftig meenden de leden van de 'Human Relations School' te kunnen vaststellen dat wetenschappelijke of pseudo-wetenschappelijke voorschriften voldoende gezag

afdwongen om door de ouders te worden opgevolgd. Zij spraken in dat verband van de 'professionalisering' van het ouderschap, in het bijzonder van de moederrol. Een ontwikkeling die werd omschreven als "de poging om de technische aspecten van de opvoeding, te beginnen met de elementaire fysische verzorging, te rationaliseren" (Parsons en Bales, 1955: 25-26).

Probleemstelling

Eén belangrijke verklaringsgrond voor dergelijke ontwikkeling kan worden gevonden in de band tussen engagement (Wertbezogenheit) en belang, zoals die tot stand komt in het streven naar beroepsbeheersing. Waarden en idealen alleen zijn immers niet voldoende om de sociale orde in beweging te brengen. Het geloof in de relevantie van wetenschappelijke kennis, in de morele plicht de kindersterfte te bestrijden of de kansen op affectieve en cognitieve ontwikkeling te vergroten, blijft een intentie en een vrome wens, zolang het niet de weg vindt naar een hechte band met de belangen van concrete groepen en personen. In een maatschappij waar het beroep is uitgegroeid tot de centrale band tussen het individu en de samenleving, is de kans groot dat die belangen de vorm aannemen van beroepsbelangen. De literatuur over de 'professionalisering' heeft duidelijk aangetoond hoe beroepsbelangen en het streven naar beroepsbeheersing een normerende invloed uitoefenen en hun beslag krijgen in zich wijzigende waarden, opvattingen en uitgesproken behoeften (bv. Johnson, 1972; Mok, 1973; Lulofs, 1981). De recente beschouwingen over de professionalisering leggen doorgaans de nadruk op de belangenbehartiging van beroepsgroepen. Daardoor belichten zij duidelijk de rol van het beroepsbelang, maar hangen zij spijtig genoeg ook een eenzijdig beeld op van de beroepsgroep die, los van bestaande waarden en wars van sociale controle, zijn normatieve definitie van de werkelijkheid aan de maatschappij oplegt. Daarmee gaat een essentieel inzicht van de oudere, functionalistische professietheorieën verloren. De functionalisten legden in hun benaderingswijze de nadruk op de band tussen een waardecomplex (een geheel van waarden, betekenissen, criteria van relevantie en geldigheid waarnaar de beroepsgroep kon grijpen om haar optreden te legitimeren) en de belangen die ontstaan via het beroepsmatig worden van bepaalde taken (bv. Rueschemeyer, 1972). Het is precies die band die de institutionalisering van bepaalde waardecomplexen kan helpen verklaren en die de belangen en de sociale krachten aanwijst die bepaalde waarden in een bepaalde richting gaan interpreteren, specificeren, propagereën en eventueel veranderen.

Het is in die zin dat men van de integratie van wetenschap en ouderschap kan zeggen dat zij steeds een mate van professionalisering veronderstelt. Bij het tot stand brengen van die integratie kan men echter twee verschillende werkwijzen onderscheiden. De eerste daarvan wordt soms aangeduid met termen als 'vertherapeu-

tisering', of 'structureel-functionele differentiatie'. Zij is erop gericht de relevant geachte kennis en competentie in de ouderschapsfunctie te incorporeren door bepaalde taken van het gezin naar andere instellingen en naar specialisten over te hevelen. Bij die werkwijze ligt de nadruk meestal op het institutionaliseren van de nieuwe opvattingen van het ouderschap, d.w.z. op de regels en controles waaraan de nieuwe instellingen en de specialisten onderworpen worden, of dienen te worden onderworpen. Bij de tweede werkwijze worden de waardenoriëntaties, de normatieve betekenissen, de kennis en de competentie, die relevant worden geacht voor een verantwoord ouderschap, op de ouders zelf overgedragen. Bij dat model, dat soms het educatief model wordt genoemd en nu doorgaans wordt aanzien als een noodzakelijk onderdeel van de algemene vorming, ligt de klemtoon op het internaliseren door de ouders van de nieuwe criteria van geldigheid en relevantie. In de praktijk worden de twee werkwijzen of modellen dikwijls door elkaar gebruikt. Men vindt ze echter duidelijk weer als onderscheiden werkvormen van de Parent Education (voor een overzicht van die werkvormen, zie Luckey, 1978: 164 e.v.).

Voor de ontwikkeling en de implementatie van een nieuwe definitie van het ouderschap - die we verder de cognitieve rationalisering van het ouderschap zullen noemen - zijn zowel institutionalisering als internalisering onmisbare processen. De theorieën van de professionalisering alsook de analyse van de werkvormen van de Parent Education, bieden een stevige grondslag voor wie zich wil verdiepen in de verduurzaming en de specificatie van de waarden die aan de nieuwe definitie van het ouderschap ten grondslag liggen. In deze bijdrage willen we een aantal hypothesen formuleren en toetsen, betreffende de sociale processen die een rol spelen bij de internalisering van die criteria van geldigheid en relevantie. Dat onderwerp - de mate van persoonlijke betrokkenheid bij en aanvaarding van de toepassing van cognitief rationele criteria van relevantie en geldigheid op het ouderschap - heeft tot nog toe te weinig aandacht gekregen.

De cognitieve rationalisering van het ouderschap; een begripsverduidelijking en een verdere afbakening van de probleemstelling

Rond het begrip cognitieve rationaliteit bestaat heel wat verwarring. Die is grotendeels het gevolg van een gebrek aan een duidelijk onderscheid tussen het sociaal handelen en de culturele systemen die bij dat handelen betrokken zijn. In navolging van Mok (1973: 25-26) beschrijft bijvoorbeeld Lammertijn het begrip als volgt: "Het publiek hanteert kennis van de werkelijkheid waarin informatie en evaluatie door elkaar worden gehaald, de beoefenaars van een beroep daarentegen weten in hun kennis van diezelfde werkelijkheid deze twee juist te scheiden. Dat is de kern van het kennisbegrip dat T. Parsons 'cognitieve rationaliteit' noemt, het is ook de kern van wat met deskundigheid wordt aangeduid" (1974:

192). Het is duidelijk dat een dergelijke definitie, die de waarde-vrijheid van het beroepsmatig en wetenschappelijk handelen veronderstelt, niet houdbaar is. Men vermoedt dat ze slechts bedoeld is als stroman; haastig opgezet om gezwind te worden gevloerd. (4) Men dient een onderscheid te maken tussen de culturele definitie van wetenschappelijke kennis enerzijds, en het wetenschappelijk handelen zoals zich dat voordoet bij het verwerven, onderwijzen, aanleren en toepassen van die kennis anderzijds. Als cultureel object wordt wetenschappelijke kennis gedefinieerd als een soort van kennis waarvan de geldigheid niet afhankelijk is van de waarden en de belangen van de personen en de groepen die betrokken zijn bij de ontwikkeling, de formulering en het gebruik ervan. Voor het wetenschappelijk handelen geldt daarentegen, zoals trouwens voor elk soort van handelen, dat het gericht en beïnvloed wordt door verschillende waarden, belangen en omstandigheden, en daarenboven afhankelijk is van de verschillende gevoelsmatige betekenissen die door het cultureel erfgoed worden aangereikt.

De socioloog is doorgaans slecht geplaatst om te oordelen over de wetenschappelijkheid van de kennis die een rol speelt in het maatschappelijk leven en haar invloed op het sociaal handelen laat gelden. Hij kan daarentegen wel vaststellen dat er instellingen en normenstelsels bestaan, die het streven naar wetenschappelijke kennis regelen. De status van geldige of plausibele kennis wordt doorgaans toegekend na een beoordelingsproces waarvan wordt aangenomen dat het een voldoende consensus van de wetenschappelijke gemeenschap weerspiegelt. De institutionalisering van de wetenschap heeft voor gevolg dat er symbolen ontstaan - diploma's, posities, reputaties, publikaties e.d. - die de consensus van de wetenschappelijke gemeenschap kunnen weerspiegelen. De sociologie van de wetenschap toont duidelijk aan dat die consensus, alsook de verdeling van haar symbolische voorstellingen, mede beïnvloed worden door andere waarden dan de cognitieve geldigheid van de kennis, maar ook door de machts-, invloeds- en belangenrelaties die zich op de institutionalisering van de wetenschap enten (cf. Merton, 1973: 439-496).

Toegepast op het ouderschap dient het begrip 'cognitieve rationaliteit' derhalve niet in verband gebracht met de aard van de bij de opvoeding aangewende kennis. Het begrip verwijst daarentegen wel naar de kenmerken van de rolverwachtingen en het rolgedrag van de ouders.

Die kenmerken kunnen zowel betrekking hebben op de interne rolverwachtingen (d.w.z. op de rol van ouder in de ouder-kind relatie) als op de externe rolverwachtingen (de rol van ouder m.b.t. de andere sociale rollen die gericht zijn op de opvoeding en de verzorging van kinderen, bv. leraars en pedagogen). (5)

Cognitieve rationalisering van het intern rolgedrag betekent, eenvoudig samengevat, dat de ouders het kind in groeiende mate gaan benaderen als een kennisobject en de opvoeding beleven als een leerproces waarbij het streven naar cognitieve geldigheid relevant wordt geacht. De cognitieve rationalisering van het extern rolgedrag houdt in dat de ouders respect en ontzag opbrengen voor de gedragsadviezen die, in een bepaalde institutionele context, de status van cognitieve geldigheid en relevantie hebben verworven. Bij de rationalisering van het intern rolgedrag zou de ouder zich a.h.w. gaan gedragen als een wetenschapper. Bij de rationalise-

ring van het extern rolgedrag aanvaardt de ouder de definities van geldigheid en relevantie die, in naam van de wetenschap en door daartoe institutioneel bevoegde personen of organen, worden aangereikt.

Het is de cognitieve rationalisering van het extern rolgedrag, die in dit artikel wordt onderzocht. We laten in het midden of cognitieve rationalisering in die zin al dan niet leidt tot een verandering in het intern rolgedrag. (6)

Zoals het begrip 'cognitieve rationaliteit' hier wordt gebruikt, verwijst het in de eerste plaats naar de criteria waarmee de bronnen van relevantie en gezaghebbende gedragsvoorschriften worden geïdentificeerd. Het is overigens in die betekenis dat de ontwikkeling van een nieuwe definitie van het ouderschap doorgaans ter discussie wordt gesteld. Durkheim verdedigde reeds de stelling dat het gezin niet meer kan socialiseren voor burgerschap in de moderne, sterk gedifferentieerde samenleving. De 'moralisering' van de sociale orde van die samenleving veronderstelt volgens hem de bijdrage van het formeel onderwijssysteem en van het gezag van de gespecialiseerde rollen die in dat systeem kunnen gedijen (Durkheim, 1925).

Het begrip 'professionalisering van het ouderschap' zoals dat door Parsons en Bales wordt gebruikt, verwijst eveneens naar een normering van de externe rolrelaties. Parsons is trouwens van oordeel dat een interne cognitieve rationalisering van verzorgende rollen een groot aantal spanningen oproept en moeilijk dominant kan worden in het geval van de moderne, sterk op de koesteringsfunctie gerichte ouder-kind relatie (Parsons en Platt, 1974: 39). Ook bij de marxistisch geïnspireerde auteurs staat de externe rolverandering centraal. Het begrip 'proletarisering van het gezin' verwijst daar doorgaans naar de relatie tussen het verlies van controle over de produktiemiddelen en de verschuiving van het pedagogisch gezag (Zaretsky, 1977; de aandacht voor dat verband is ook uitgesproken bij Lasch, 1977).

De operationalisering van de afhankelijke variabele

In aansluiting op de theoretische uitgangspunten werd cognitieve rationalisering gemeten a.h.v. een attitudeschaal. Daartoe werden een aantal uitspraken (items) gebruikt die de moeders toelieten hun houding t.o.v. traditionalistische en empiristische opvattingen van de bekwaamheid tot ouderschap kenbaar te maken. De lijst van de items, die we niet in de tekst herhalen, vindt men in tabel 1. Bij elk van de uitspraken konden de respondenten hun houding weergeven via een keuze uit vijf antwoordmogelijkheden, waarvan de verdeling eveneens is opgenomen in tabel 1.

De gegevens werden verzameld bij een geblokte, toevallige steekproef van 1321 vrouwen van de geboortencohorten 1930-1955, die in 1975 in het Vlaamse landsgedeelte woonden. De interviews werden afgenomen van oktober 1978 tot augustus 1979 (voor de tech-

Tabel 1.
Verdeling van de antwoorden op de uitspraken betreffende de
opvatting van de bekwaamheid tot ouderschap (n = 949)

	voileedig akkoord	akkoord	neutrale houding	niet akkoord	helemaal niet akkoord
a. het opvoeden is de moeder aangeboren, ze heeft daarvoor geen boeken, artikels, folders of onderricht nodig	21,5	36,9	14	27,7	3,0
b. boeken, artikels of folders over opvoeding kunnen ouders helpen bij het oplossen van bepaalde problemen	16,2	57,7	16,1	8,7	1,1
c. opvoeden kent men van huize uit, door zijn eigen opvoeding, men heeft daarvoor geen boeken, artikels of folders nodig	15,2	34,7	16,1	29,7	4,3
d. deze boeken, artikels of folders zijn nuttig omdat ze toelaten in de ervaring van anderen te delen	15,6	59,3	17,2	7,6	0,4
e. deze boeken, artikels of folders zijn een beetje overbodig omdat men altijd raad kan vragen aan ouders of mensen die uit ondervinding weten	5,4	27,8	21,5	40,7	4,6
f. deze boeken, artikels of folders zijn nodig omdat men in de moderne samenleving als individuele ouders niet meer weet hoe men zijn kinderen moet opvoeden	4,2	28,7	24,8	36,8	5,4
g. deze boeken, artikels of folders zijn een beetje overbodig omdat ouders meestal toch al weten wat daarin staat	3,5	19,6	25,7	47,0	4,2

nische details van de steekproef en het verloop van het onderzoek verwijzen we naar Elchardus, 1981). Voor onderhavige analyse werden alleen die vrouwen uit de steekproef weerhouden, welke geen dagschool meer liepen en minstens één kind hadden.

De antwoordpatronen die in tabel 1 zijn opgenomen, werden samengevat in een Likert-schaal. Daartoe werden de items consistent gecodeerd en werd de totale score gestandaardiseerd op dergelijke manier dat de individuele scores variëren tussen 0 en 100. Een score van 100 betekent dat de respondente "volledig akkoord" gaat met alle uitspraken die een positieve houding t.o.v. de cognitieve rationalisering uitdrukken (a,c,e,g) en helemaal niet akkoord gaat met alle uitspraken die een negatieve houding uitdrukken (b,d,f). Een score van nul duidt op een absoluut negatieve houding. Het theoretisch gemiddelde van de schaal is 50. Het geobserveerde gemiddelde is gelijk aan 53.2, met een standaardafwijking van 16.4.

Omdat een Likert-schaal vele gebreken heeft, werd een bijzondere inspanning geleverd om de externe validiteit van de schaal op de proef te stellen. Dat wordt hier gedaan door de relatie tussen de attitude en het ermee overeenstemmend rolgedrag na te gaan. Daartoe ontwierpen we een indicator van gedragsvariatie. We zullen die indicator eerst beschrijven, daarna onderzoeken of hij wel degelijk indicatief is voor het zoeken naar wetenschappelijk advies bij de opvoeding en tenslotte nagaan of er een betekenisvolle correlatie bestaat tussen de attitude en de gedragsindicator.

Als basis voor de indicator kozen we het leesgedrag, meer bepaald het lezen van boeken, artikelen en folders over de opvoeding en de verzorging van kinderen. Doorslaggevend bij die keuze was de overweging dat die vormen van communicatie een betrekkelijk ruim publiek bereiken en derhalve beter geschikt zijn voor het meten van gedragsvariaties dan veeleisender activiteiten, zoals bijvoorbeeld het deelnemen aan vormingscursussen, die een beperkter groep aanspreken.

Bij het schatten van de indicator werden drie variabelen gebruikt die respectievelijk weergeven hoeveel boeken, artikelen en folders over de opvoeding en de verzorging van kinderen door de respondente gelezen werden in het jaar dat aan het interview voorafging. Dat bleken gemiddeld .68 boeken, 10.28 artikelen en .91 folders te zijn. Het lage aantal folders, waarvan de lectuur slechts een heel beperkte tijd in beslag neemt, betekent dat deze als communicatiemiddel niet op één lijn kunnen worden gesteld met boeken en artikelen. Drie respondenten bleken uitzonderlijk veel te lezen. Bij nader toezien kwam aan het licht dat zij de bedoelde literatuur beroepshalve raadpleegden. Die drie respondenten werden voor de verdere analyse uit de steekproef geweerd. Om tot één enkel meetinstrument te komen werd een lineaire combinatie van het aantal gelezen boeken en artikelen berekend. Daarbij werd uitgegaan van de veronderstelling dat een artikel het equivalent is van één vijfde van een boek. Die wegingsfactor steunt op de vaststelling dat bij personen die zowel boeken als artikelen lezen, het gemiddeld aantal gelezen artikelen precies vijf keer zo groot is als het gemiddeld aantal gelezen boeken. De scores van de leesintensiteit,

zoals geschat met die lineaire combinatie, hebben een gemiddelde van 2.58 en een standaardafwijking van 4.19. (7) Dat betekent dat de respondenten per jaar gemiddeld het equivalent van 2.5 boeken of van 13 artikelen lezen.

De geldigheid van die indicator is natuurlijk sterk afhankelijk van de belangstelling van waaruit de gelezen literatuur wordt doorgenomen. Daarom werd aan de respondenten ook gevraagd welk boek en artikel op hen de grootste indruk had gemaakt, en wat ze van die lectuur hadden onthouden. (8) Uit de inhoudsanalyse van hun antwoorden blijkt dat 22.5 % uit de lectuur van de boeken vooral algemeen psychologische kennis en inzicht weerhoudt; 19 % van de lezers van boeken verklaarde specifieke opvoedingstechnieken te hebben aangeleerd, of te hebben geleerd welk verband er moet bestaan tussen de leeftijd en de ontwikkeling van het kind; 20.9 % bleek te hebben gezocht naar advies omdat zij geconfronteerd werd met een specifiek probleem dat omschreven werd als 'psychologisch'; 17 % had vooral aandacht voor medisch advies betreffende de voeding en de verzorging en 9.6 % tenslotte meende dat de lectuur bij hen een attitudeverandering of -bevestiging had te weeggebracht (bv. voor of tegen een autoritaire opvoeding; zin of onzin van een christelijke opvoeding). Met de mogelijke uitzondering van die laatste categorie blijkt de aandacht overwegend uit te gaan naar de psychologische en medische aspecten van de opvoeding. Opvallend is daarbij wel de betrekkelijk grote aandacht voor specifieke opvoedingstechnieken en voor de relatie tussen leeftijd en psychische groei. Uit bijna alle antwoorden blijkt dat de respondenten de indruk hebben iets te leren. Vooral de psychologie, en in mindere mate de geneeskunde, worden daarbij gezien als relevante kennis categorieën. De lectuur van het commentaar bij de weerhouden artikelen brengt een gelijkaardige belangstelling aan het licht. Ook daar stelt men vast dat 71 % van de lezers vooral aandacht heeft voor psychologisch en medisch advies. Het aandeel van de lezers dat een inzicht in de band tussen hun levensbeschouwing en hun wijze van opvoeden betekenisvol acht en dus blijkbaar op zoek is naar een zingeving van hun ouderschap, is hier 15 %. Men vindt hier verder 14 % die vooral geboeid is door algemene informatie betreffende de sociale en culturele situatie van de kinderen, zonder onmiddellijk de band te willen leggen met de opvoeding van de eigen kinderen. Besluitend kan worden gesteld dat de indicator van het leesgedrag een maat geeft van de frequentie van contact met geschreven bronnen van informatie, waarvan men hoofdzakelijk een op psychologische of medische kennis gestoeld advies betreffende de opvoeding verwacht.

De mate waarin die bronnen door de beoefenaars van de psychologie of de geneeskunde als 'wetenschappelijk' of als 'degelijke vulgarisatie' worden aanzien, is in dit verband niet relevant. 'Cognitieve rationalisering' werd hier gedefinieerd als de groei van een attitude die wijst op het verlaten van traditionalistische en empiristische opvattingen van het ouderschap, en als het ontstaan van een houding die zich uit in het zoeken naar gezinsexterne bronnen van gedragsadviezen die hun gezag ontlenen aan een echte of vermeende band met erkende wetenschappelijke kennis categorieën. (9)

Een externe validatie van de attitudeschaal wordt gegeven door haar correlatie van .36 (sign. $p < .01$) met de gedragsindicator. Personen die een positieve houding aannemen t.o.v. de cognitieve rationalisering van het ouderschap blijken ook betekenisvol méér te lezen over de opvoeding en de verzorging van kinderen. De vastgestelde correlatie is hoog als men bedenkt dat, naast de attitude, een groot aantal factoren het leesgedrag kan beïnvloeden (bv. het onderwijsniveau of de beschikbare tijd).

Een statusdrifttheorie van de cognitieve rationalisering van het ouderschap

Een attitude kan de exponent van een geïnternaliseerd waardeprincipe zijn, de reflectie van een innige overtuiging in de spiegel die door de questionnaire wordt voorgehouden. De attitude die wij hebben gemeten is dat ook, althans gedeeltelijk, want anders zou men niet zo'n sterke relatie met het gedrag waarnemen. Een attitude is echter ook steeds een mededeling waarmee iemand iets over zichzelf zegt en zich situeert in een veld van sociale betekenissen. Men kan dat symbolisch karakter van attitudes niet negeren. Attitudes zijn betekenisvolle elementen van een pose of van een duurzamer levensstijl, waarmee iemand zich t.o.v. zichzelf en de anderen in een gunstig daglicht meent te plaatsen.

De Algemene Theorie van het Sociaal Handelen (ook wel structureel-functionalistisch genoemd) gewaagt in dat verband van een evenwicht als de waarden die interactief belangrijk worden geacht ook geïnternaliseerd zijn als relevant en goed voor de persoonlijkheid. De stelling dat het internaliseren van waardeprincipes (als de grondslagen van de attitudes) altijd naar een dergelijk evenwicht tendert, is misschien te algemeen om nog zinvol te zijn. Men kan echter wel aannemen dat het belang dat men aan een bepaald waarde- of gedragsprincipe hecht, niet onafhankelijk is van de status die men daarmee t.o.v. relevante derden, en uiteindelijk t.o.v. zichzelf, meent te kunnen verwerven.

In die zin veronderstellen zowel het internaliseren van waardeprincipes als het poseren met attitudes het bestaan van een duidelijke culturele en sociale betekenis van de gemanipuleerde principes. Zij veronderstellen m.a.w. dat die principes systematisch kunnen worden verbonden met noties van conformiteit, moraliteit, identiteit en, bovenal, status.

We gaan uit van de veronderstelling dat de cognitieve rationaliteit in het algemeen in onze samenleving een hoge waardering geniet. Wat we willen verklaren is de toepassing van die waardeoriëntatie op nieuwe rollen (het ouderschap) en de verspreiding van die toepassing over bredere bevolkingslagen. De aanneming zelf wordt hier wel toegelicht, doch niet uitvoerig geargumenteed. Of ze echt plausibel is, zal tenslotte moeten blijken uit de toets op de hypothesen die op deze vooropstelling steunen.

De waardering voor cognitieve rationaliteit blijkt ondermeer uit de frequentie waarmee politieke opties worden voorgesteld als het resultaat van 'wetenschappelijk onderzoek', of uit de overtuiging waarmee beroepsgroepen aanspraak maken op autonomie in naam van het wetenschappelijk karakter van hun competentie. De aanwezigheid of beschikbaarheid van die waardering houdt in dat aanspraken op cognitieve geldigheid en relevantie steeds een mate van gezag kunnen afdwingen. In hun analyse van de adviesrubriek van een vrouwenblad kwamen Brinkgreve en Korzec (1978: 111-125) tot de vaststelling dat de gezagsargumenten waarop aanspraak werd gemaakt, mettertijd minder steunen op moreel gezag (Wertrationalität, zie Weber hebben gezegd) en meer op het gezag dat geassocieerd wordt met een wetenschappelijke benadering van de door de lezers aangereikte problematiek. (10) Het is dat soort van gezag, steunend op het vertrouwen in een 'wetenschappelijke aanpak', waarvan we de beschikbaarheid hier veronderstellen.

De waardeoriëntatie waaraan dat gezag is ontleend, leidt geen etherisch leven. Het wordt belichaamd en verwezenlijkt in concrete handelingen en relaties. Daar komt het tot uiting in de criteria waarmee de handelingsbekwaamheid wordt beoordeeld en waarmee de mensen naar verdienste en waardigheid worden onderscheiden. De waardering voor de kennis en de competentie, die wetenschappelijk worden geacht, komen ondermeer tot uiting in het onderwijs en in de beroepenhierarchie. Zowel de hiërarchische dimensie van het onderwijs, met aan de top het wetenschappelijk onderwijs, als die van de beroepstructuur, zoals weerspiegeld in het beroepsprestige, laten duidelijk de waardering voor cognitieve rationaliteit zien. Het onderwijs en het beroep vormen tevens de belangrijkste kanalen via dewelke die waardering wordt vertaald in de ongelijke allocatie van status en prestige.

Het tweede luik voor onze vocropstelling is dat de allocatie van status op basis van de waardering voor cognitieve rationaliteit, niet beperkt blijft tot de geformaliseerde sociale relaties die rond de onderwijs- en de beroepsverwerving zijn gegroeid, maar ook, op een minder of meer uitgesproken wijze en veelal via informele contacten, kan plaatsgrijpen bij het beoordelen van gelijk welke rolprestatie, ook die van moeder of vader.

Voor de theorie van de attitudevorming die hier wordt voorgesteld, maakt het geen verschil uit of de attitude een geïnternaliseerd waardeprincipe weerspiegelt of een pose is. Waardeprincipes worden volgens die theorie geïnternaliseerd omdat ze relevant worden geacht voor het verwerven van status; een pose wordt om precies dezelfde reden aangenomen. In beide gevallen heeft de attitude - hier, de positie die men inneemt t.o.v. de cognitieve rationalisering van het ouderschap - een statuswaarde. Die positie zal derhalve worden bepaald door: (a) het belang dat men aan het waardeprincipe hecht en de mate waarin men het als de basis van een relevante statushiërarchie wil zien; (b) de relevantie van de rol waarop men dat statusprincipe kan toepassen en (c) de mate van contact die men heeft met relevante derden die belang hechten aan de toepassing van dat waardeprincipe.

Dat is de kern van de theorie die we hier willen uitwerken en toetsen. Helemaal nieuw is die zeker niet. Thornstein Veblen gaf

er reeds een onevenaarbare verwoording van in zijn 'Theorie of the Leisure Class'. In die scherpe analyse van wat de Nederlanders ook wel eens de nietsdiende klasse noemen (een Calvinistisch verleden blijft in het taalgebruik blijkbaar lang naklinken), verschijnt de drang naar sociaal onderscheid en statusdistinctie als de diepere drijfveer van het handelen. Onder het kritisch oog en de scherpe pen van Veblen wordt de statusdrift de zorgvuldig afgedekte bron van allerhande gedragsmotieven en de matrix van de gevoelswaarden, die we versluieren in begrippen als 'schoonheid', 'nut', 'doeltreffendheid', 'heiligheid' en 'authenticiteit'.

Op een belangrijk punt verschilt onze positie nochtans van die van Veblen en van andere meer recente bijdragen tot de statusdrifttheorie zoals bijvoorbeeld die van Jean Baudrillard (1972).

Veblen ziet in de statusdrift niet alleen een irrationele drijfveer van het handelen maar ook een drijfveer van irrationeel handelen. Zijn tekst verraadt trouwens duidelijk de binnenpretjes die hij heeft beleefd bij het blootleggen van die drijfveer in het gedrag van uitgerekend die sociale klasse welke poseerde als de bewaarder van de economische rationaliteit. In onderhavige analyse verschijnt de statusdrift als een belangrijk element in de rationalisering van het handelen. Dat is het gevolg van het feit dat rationaliteit hier niet wordt benaderd als een kenmerk van culturele objecten maar als een normering van het sociaal handelen.

In het licht van die uitgangspunten wordt het proces van cognitieve rationalisering van de externe rolverwachtingen van het ouderschap benaderd als een uiting van het streven naar sociale erkenning en status. De voorgestelde theorie kan in een drietal proposities worden samengevat:

- 1) Als middel tot statusverwerving zal de cognitieve rationalisering van het ouderschap vooral worden aangegrepen door personen voor dewelke de ouderrol relatief belangrijk is en in grote mate de identiteit en de status moet kunnen uitdrukken.
- 2) De mate waarin een positieve houding t.o.v. de cognitieve rationalisering van het ouderschap wordt aangenomen, zal recht evenredig zijn met de mate waarin men geconfronteerd werd of wordt met omgevingen die aan een dergelijke houding, of aan cognitieve rationaliteit in het algemeen, belang hechten.
- 3) De attitude m.b.t. de cognitieve rationalisering van het ouderschap zal ook positiever zijn naarmate zij een reeds verworven status kan bevestigen.

Operationalisering van de hypothesen

Men kan verschillende onderzoeksstrategieën bedenken om de zopas geformuleerde proposities in toetsbare hypothesen te vertalen. Omdat we niet alleen de voorgestelde theorie op de proef willen stellen, maar ook willen bijdragen tot een maatschappelijk relevant commentaar bij de cognitieve rationalisering van het ouderschap, zullen we de hypothesen formuleren in termen van reële sociale

processen. In de proposities verschijnt de statusdrift eigenlijk als een verklarende variabele die de cognitieve rationalisering van het ouderschap verbindt met de processen van rolallocatie, socialisatie en integratie. Bij het verwezenlijken van die processen spelen in onze maatschappij de arbeidsmarktparticipatie, de onderwijsverwerving en de deelname aan het verenigingsleven een belangrijke rol. Het is in termen van die variabelen dat we onze hypothesen zullen operationaliseren.

Hypothese 1: statusdrift en arbeidsmarktparticipatie

De arbeidsmarktparticipatie heeft een belangrijke invloed op de rollenset van vrouwen. Voor de moeders die niet buitenshuis werken moet de moederrol in grotere mate de identiteit en de status tot uiting brengen dan voor de moeders die ook een identiteit en een status kunnen vinden in hun beroepsactiviteit. In de analyse onderscheiden we op basis van de arbeidsmarktparticipatie drie categorieën: moeders die nooit buitenshuis of tegen vergoeding hebben gewerkt; moeders die ooit aan de arbeidsmarkt hebben deelgenomen maar dat op het ogenblik van het interview niet meer deden en moeders die op het ogenblik van het interview een beroepsactiviteit uitoefenden. Op basis van onze eerste propositie verwachten we, controlerend voor andere verschillen tussen de onderscheiden categorieën, dat de eerste groep het hoogst en de laatste groep het laagst zullen scoren op de attitudeschaal. Een gelijkaardige hypothese werd voorgesteld door Nye en Berardo (1973: 256-257).

Hypothese 2: Statusdrift en onderwijsniveau

Om de invloed van het onderwijs te begrijpen is de idee van het 'hidden curriculum' van essentieel belang. De term werd niet zo lang geleden door Engelse onderwijssociologen ingevoerd, de idee is daarentegen eeuwenoud.

Toen de Franse Republikeinen begonnen aan de hervorming van de kalender verantwoordden ze hun opzet als een vormingsproject. Zij drukten daarmee de overtuiging uit dat de nieuwe namen van de dagen en de maanden en de grotere rationaliteit van hun metrische indeling, een symbolische omgeving zouden vormen, die diep en haast ongemerkt in de geesten zou doordringen om de 'Nieuwe Mens' te vormen. Om niet alleen te onderwijzen, maar ook te socialiseren, zouden sociologen vandaag zeggen (Baczko, 1981: 138-139). Die overtuiging vindt men ook reeds in de stellingen van de abbé Pluche, een miskend socioloog, die in zijn 'Le Spectacle de la Nature' (1750) tot de vaststelling kwam dat de meeste mensen de sociale orde als een vanzelfsprekendheid beleven en die orde aanleren door contact met het geheel van haar symbolische uitdrukkingen en niet alleen door het lezen van boeken of het volgen van lessen. "Cette espèce de tradition" schreef hij "ou de transmission, qui ne demande ni livres, ni lecture pour être entendue, n'est pas seulement publique, mais infaillible. Elle tient à

des élections, à des réceptions, à des actes publics, à des bâtiments, dont chacun sait l'usage; à tant de moyens conspirants et permanents, qu'il ne se peut rien trouver de plus certain dans la société" (geciteerd in Groethuysen, 1927: 6).

Indien het onderwijs een belangrijke socialisatieagent is, en niet alleen vaardigheden en competenties bijbrengt, maar ook waarden, normatieve betekenissen, houdingen en criteria van geldigheid en relevantie, is dat voornamelijk het gevolg van de bekwaamheid van de leerlingen om hun symbolische omgeving te verwerken. Net zoals een kind zijn moedertaal leert zonder lessen spraakkunst, ontdekt de leerling de criteria van geldigheid en relevantie in het licht van dewelke bepaalde symbolische produkten en vaardigheden als kennis en competentie worden beschouwd. Hij wordt, zelfs wanneer het programma geen plaats inruimt voor het propageren van die waarden, met zijn neus op de te ontdekken criteria geduwd. De officiële statushiërarchie van de klas, met de goede studenten aan de top en de bidders in de achterhoede, wordt immers verantwoord als een weerspiegeling van de mate waarin de leerlingen kunnen bewijzen dat ze de relevant geachte kennis en competentie hebben verworven.

De criteria van cognitieve geldigheid en relevantie worden meteen de criteria waarmee de prestaties en het gedrag worden beoordeeld.

Men kan derhalve verwachten dat mensen die criteria belangrijker zullen achten naarmate hun onderwijsniveau hoger ligt; enerzijds omdat het onderwijsniveau de duur van de beïnvloeding aangeeft, anderzijds omdat mensen zelden de criteria waarmee hun eigen prestaties succesrijk worden bevonden in vraag stellen.

Deze hypothese is afgeleid van de tweede van de drie voorgestelde proposities. Bij het formuleren ervan werd het onderwijsniveau vooral gezien als een maat van de duur van beïnvloeding en als een status die wordt verworven binnen het onderwijssysteem. Het onderwijsniveau is echter eveneens een status die men na de schooljaren a.h.w. mee het leven inneemt. Een status die daarenboven niet alleen zichtbaar wordt gemaakt wanneer het verworven diploma wordt voorgelegd, maar eveneens tot uiting kan komen in het geheel van onderscheidbare gedragingen, voorkeuren, sociale relaties en taalgebruiken, die alle worden aangeduid met de term levensstijl. Het is waarschijnlijk dat een positieve houding t.o.v. cognitieve rationaliteit geassocieerd wordt met de levensstijl die men verwacht van personen met een hoog onderwijsniveau, en dat dergelijke personen ook precies daarom een positieve houding t.o.v. de cognitieve rationalisering van het ouderschap zullen aannemen. Dat is tenminste wat men verwacht op basis van de derde propositie. Van dit 'statusbevestigend' effect kan men echter niet verwachten dat het even sterk zal zijn voor werkende als voor niet-werkende vrouwen. Het belang van het onderwijsniveau is immers veel groter voor personen die een beroep uitoefenen dan voor de anderen. Het is immers op de arbeidsmarkt dat het onderwijsniveau en het diploma het duidelijkst hun invloed op de verdeling van schaarse goederen als inkomen, prestige en macht laten gelden.

Onze tweede hypothese is daarom de volgende:

Het onderwijsniveau zal, ongeacht de arbeidsmarktparticipatie, een positieve invloed hebben op de attitude. Die invloed zal echter het sterkst zijn bij moeders die buitenshuis of tegen bezoldiging werken (op het ogenblik van het interview) en het zwakst bij moeders die nooit een beroep hebben uitgeoefend.

Camboredon en Prévot formuleren i.v.m. het effect van het onderwijsniveau een verschillende hypothese (die ze echter nalaten te toetsen): "The skills not employed in the labor market tend to be used in those aspects of the mother's role farthest removed from traditional household tasks, and are performed in a way similar to a job outside the home. These elements have their effects in certain sections of the upper class where mothers with a high educational level are ready for the full exercise of a pedagogic function, and, when unoccupied, may define all educational tasks in a manner of a professional skill" (1975: 341). Zoals uit het citaat blijkt zien Chamboredon en Prévot de cognitieve rationalisering van het ouderschap niet als een kwestie van statusdrift. Zij menen daarentegen dat het een gevolg is van de verspreiding van kennis en competentie die geen uitlaat vinden in een beroepsactiviteit en daarom naar het ouderschap worden gekanaliseerd. Op basis van hun stelling verwacht men eveneens een positief verband tussen het onderwijsniveau en de cognitieve rationalisering van het ouderschap, doch met interactie-effecten met de arbeidsmarktparticipatie die precies het tegengestelde zijn van degene die wij voorspellen. Volgens hen zou het effect van het onderwijsniveau sterker moeten zijn bij niet-werkende moeders dan bij moeders die een beroepsactiviteit uitoefenen.

Het onderwijsniveau wordt hier gemeten als het aantal schooljaren dat met succes werd doorlopen.

Hypothese 3: Statusdrift en verenigingsleven

De definitie en aanvaarding van rollen wordt aangeleerd (bedongen is misschien een betere term) in concrete relaties, en in antwoord op de aan- of afwezigheid van sociale erkenning door relevant geachte personen en collectiviteiten. Het verenigingsleven is een rijke bron van dergelijke relaties. Het geeft aanleiding tot contacten die minder persoonlijk zijn dan degene die voorkomen in het gezin en de kring van intieme vrienden en tegelijkertijd minder specifiek en instrumenteel zijn dan de relaties van de werksfeer. Daarom kunnen in die contacten een groot aantal rollen relevant worden en als basis van een statusverwervingsproces gaan functioneren. Het aanzien van een lid van een vereniging wordt gezinszins alleen bepaald a.h.v. criteria die specifiek betrekking hebben op de doelstellingen van die vereniging. De status die bijvoorbeeld een lid van een tennisclub tegenover zijn medeleden kan verwerven, is niet alleen een functie van zijn prestaties en zijn gedrag op de tennisbaan, maar wordt ook beïnvloed door zijn beroep, zijn inkomen e.d. Het beoordelen van die verschillende rolpresta-

ties, die zich buiten het verenigingsleven voordoen, kan daarenboven niet steunen op een gedetailleerde kennis van het rolgedrag. Zij is afhankelijk van gemakkelijk toegankelijke informatie en van zichtbare symbolen: van de inlichtingen die worden verstrekt, van de voorwerpen die worden getoond, van de titels waarop iemand zich beroept, van de houdingen die worden aangenomen, kortom, van de levensstijl.

Indien onze vooropstelling juist is en de cognitieve rationaliteit in onze samenleving een grote waardering geniet, dan kan men op basis van de tweede propositie verwachten dat de attitude die wordt ingenomen m.b.t. de cognitieve rationalisering van het ouderschap, positiever zal zijn naarmate men intenser aan het verenigingsleven deelneemt en meer contacten heeft buiten het gezin en de werkkring.

Op basis van de eerste propositie kan men echter eveneens verwachten dat de grootte van dat effect afhankelijk zal zijn van het belang dat men aan de moederrol hecht.

Vandaar de hypothese dat participatie aan het verenigingsleven een positief effect heeft op de attitude, maar een effect dat sterker zal zijn voor moeders die geen beroepsactiviteit uitoefenen dan voor moeders die dat wel doen.

De participatie aan het verenigingsleven wordt gemeten met twee verschillende indicatoren: het aantal lidmaatschappen en het aantal kernlidmaatschappen. Beide indicatoren zijn slechts benaderingen van de "frequentie van sociale contacten zoals die zich doorgaans in het verenigingsleven voordoen".

Omdat we geen doorslaggevende reden zien om de ene indicator boven de andere te verkiezen, zullen we ze beide bij de analyse betrekken.

Andere controlevariabelen

De drie reeksen hypothesen (eigenlijk werden vijf hypothesen geformuleerd: drie die een additief effect impliceren en twee die interactie-effecten voorspellen) zullen worden getoetst in het kader van een multivariaat model. Die werkwijze laat ons toe de invloed van andere variabelen op de attitude te controleren. Dat is een groot voordeel, temeer daar een aantal van de controlevariabelen niet toevallig verdeeld is m.b.t. de arbeidsmarktparticipatie, het onderwijsniveau en de deelname aan het verenigingsleven. We willen hier uitdrukkelijk benadrukken dat we met het inlassen van een uitvoerige reeks controlevariabelen geenszins de bedoeling hebben een eclecticisch allegaartje van verklaringsgronden te verzamelen. De controlevariabelen worden ingevoerd om de kans op een specificatiefout te verkleinen en om de zuiverheid en de betrouwbaarheid van de meting van de effecten te vergroten. Van elk van die controlevariabelen zal bondig worden gezegd waarom hij wordt ingevoerd en hoe hij wordt gemeten.

Er wordt ondermeer gecontroleerd op de leeftijd van de respondenten en op het aantal kinderen dat bij haar woonde op het ogenblik van het interview. De geschiedenis van het gezinsleven, waarnaar we in het begin van dit artikel hebben verwezen, wekt de indruk dat de nadruk op de koesteringsfunctie van het gezin en het belang van de cognitieve rationalisering van de externe relaties en het ouderschap hand in hand gaan. Men kan derhalve verwachten dat beide waarschijnlijker zijn in kleine gezinnen waar elk kind het voorwerp kan uitmaken van een grotere investering van tijd, emotie en energie. Het proces van cognitieve rationalisering van het ouderschap voltrekt zich ook over de tijd, zodat men kan verwachten dat jonge moeders een positievere houding zullen aannemen dan oudere moeders. Die laatste hypothese veronderstelt natuurlijk wel dat er zich een soort van generatie-effect voordoet, dat m.a.w. waardeoriëntaties zich over de levensloop uitkristalliseren en mettertijd minder veranderlijk zijn.

Naast die variabelen wordt ook een controle op de levensbeschouwing ingevoerd. Daarvoor worden twee variabelen gebruikt. Een eerste die een onderscheid maakt tussen katholieken, vrijzinnigen en anderen; een tweede die, ongeacht de levensbeschouwing, een onderscheid maakt tussen degenen die hun levensbeschouwing met overtuiging belijden en de anderen. De eerste van die variabelen wordt ingevoerd omdat de Verlichting en de cultuurgeschiedenis van de 19de en de 20ste eeuw, op een electieve affiniteit tussen vrijzinnigheid en cognitieve rationalisering wijzen. Een dergelijke relatie blijkt althans te bestaan of te hebben bestaan in katholieke landen waar het katholicisme zich, in tegenstelling tot een groot aantal protestantse denominaties, vaak heeft opgeworpen als de pleitbezorger van de traditionalistische opvattingen van het ouderschap.

De controle op de intensiteit waarmee een persoon zijn levensbeschouwing belijdt, wordt ingevoerd omdat we vermoeden dat personen die hun levensbeschouwing intens beleven in het algemeen gevoeliger zijn voor de consistentie van hun houdingen en attitudes met de waarden waaraan zij of hun omgeving belang hechten.

Verder wordt ook gecontroleerd op de effecten van twee variabelen die mogelijke bronnen van beïnvloeding aanduiden en die, in zekere zin, reeds een aanwijzing kunnen zijn van het belang dat een persoon hecht aan de cognitieve rationalisering van sociale relaties. De eerste van die variabelen heeft betrekking op de studierichting en maakt een onderscheid tussen personen die onderwijs hebben gevolgd dat gericht is op het begrijpen en beheersen van psychische en sociale regelmaten (een opsomming van die studierichtingen, die verder worden omschreven als 'sociaal-pedagogisch', vindt men in bijlage 1) en de personen die een andere studierichting hebben gevolgd. Aangezien het sociaal-pedagogisch onderwijs in meerdere of mindere mate gericht is op het toepassen van wetenschappelijk geachte kennis bij het oplossen van sociale en psychische problemen, kan men verwachten dat personen die een dergelijke studierichting hebben gevolgd, positiever staan tegenover de cognitieve rationalisering van het ouderschap. Op die personen is de uitdrukking "ten volle voorbereid op het uitoefenen van een pedagogische functie" van toepassing.

De tweede variabele heeft betrekking op het verenigingsleven en meet het lidmaatschap van belangrijke vrouwen- en gezinsverenigingen (de Bond van Grote en Jonge Gezinnen, de Socialistische Vooruitziende Vrouwen, de Unie van de Arbeidersgezinnen, de Katholieke Arbeidersvrouwengilden, Boerinnenbond, Coöperatieve Vrouwenbeweging, Christelijke Middenstand Burgervrouwen, Liberale Solidariteit).

De respondenten die lid zijn van één of meer van die verenigingen krijgen op deze 'dummy-variabele' een score 1, de andere respondenten scoren 0. De grote vrouwen- en gezinsbewegingen hebben zich, misschien onder druk van de professionalisering in eigen rang en zeker als een gevolg van hun vormingsactiviteiten, meestal opgeworpen als de verdedigers en de gangmakers van de cognitieve rationalisering van het ouderschap. De Bond voor Grote en Jonge Gezinnen stelt trouwens, onder toezicht van een commissie samengesteld uit de afgevaardigden van de andere verenigingen, een 'Brief aan jonge ouders' op, die pedagogisch en medisch advies bevat en sinds 1979 wordt toegestuurd aan alle moeders die een kind kregen. Men kan derhalve verwachten dat de leden van dergelijke verenigingen gemakkelijker tot een positieve houding tegenover de cognitieve rationalisering van het ouderschap komen.

Tenslotte worden de respondenten die op het ogenblik van het interview een beroepsactiviteit uitoefenen ook gecontroleerd op een aantal karakteristieken van hun werk. De eerste van die variabelen maakt een onderscheid tussen de personen tewerkgesteld in de sociaal-pedagogische sector en de anderen. Voor de eersten is een positieve houding tegenover de cognitieve rationalisering van het ouderschap misschien een kwestie van beroepsbelang. De tweede variabele meet het beroepsprestige (voor de gebruikte schaal, zie Elchardus, 1979b).

De statusdrifttheorie, voor zover we die hier hebben uitgewerkt, laat geen eenduidende voorspelling van het effect van het beroepsprestige toe. Het is, enerzijds, mogelijk dat personen met een hoog beroepsprestige die status willen bevestigen door een positieve houding aan te nemen t.o.v. de rationalisering van het ouderschap; anderzijds hebben die personen minder behoefte aan het verwerven van status via het ouderschap, wat dan weer een meer negatieve attitude kan verklaren. Voor de moeders die tewerkgesteld zijn lijkt een controle op het beroepsprestige echter noodzakelijk opdat de effecten daarvan niet zouden worden verward met die van het onderwijsniveau.

De derde variabele die betrekking heeft op het beroep maakt een onderscheid tussen zelfstandigen en hun helpers enerzijds en personen in loondienst anderzijds. Macro-sociologisch heeft de differentiatie van gezin en produktie-eenheid een doorslaggevende rol gespeeld bij de groei van een wetenschappelijke of pseudo-wetenschappelijke normering van het ouderschap. Het gezin dat ontdaan wordt van zijn functie en macht als produktie-eenheid, verliest een groot gedeelte van zijn controle over de kinderen. De differentiatie van gezin en produktie-eenheid ging trouwens ook gepaard met een drastische, juridische relativering van de ouderlijke macht.

De toekomst van de kinderen is weliswaar in grotere mate een kwestie van verworven status geworden, maar de ouders kunnen niet veel meer doen dan hun kinderen voorbereiden op die instellingen - de scholen en de arbeidsmarkt - die de levenskansen bepalen. Het is waarschijnlijk dat ouders onder dergelijke omstandigheden gevoeliger zullen zijn voor de externe normeringen waarvan zij, overigens terecht, vermoeden dat zij ook de werking van het onderwijssysteem beïnvloeden en verband houden met het tot stand brengen van gedragspatronen die op de arbeidsmarkt positief worden gewaardeerd. Zelfstandigen, voor wie het verschil tussen werk en gezin kleiner is, kunnen gemakkelijker dan loontrekkenden de illusie koesteren dat zij de criteria van succes kennen en geen externe normering nodig hebben. Indien die hypothese juist is, kan men verwachten dat zelfstandigen een minder positieve houding zullen aannemen tegenover de cognitieve rationalisering van het ouderschap dan de loontrekkenden.

De laatste reeks controlevariabelen heeft betrekking op de intrinsieke kenmerken van het werk. Het onderzoek van Kohn en Schooler (Kohn, 1969; Kohn en Schooler, 1973) laat vermoeden dat de dagelijkse routine van het werk een invloed kan hebben op de wijze van opvoeden en de waarden die daarmee verbonden zijn. Om de intrinsieke kenmerken van het werk te meten, werd de arbeidstaak opgesplitst in de proporties van de wekelijkse arbeidstijd die besteed worden aan: (1) complex werk met symbolen; (2) complex werk met mensen; (3) complex werk met materiaal; (4) eenvoudig werk met symbolen; (5) eenvoudig werk met mensen en (6) eenvoudig werk met materiaal. Onder complex werk met symbolen verstaan we bijvoorbeeld het schrijven van rapporten, het maken van syntheses of het organiseren van een administratieve dienst. Complex werk met materiaal kan bijvoorbeeld betrekking hebben op chirurgie of fijnmekaniek. Complex werk met mensen is bijvoorbeeld lesgeven of persoonlijke consultatie verlenen. Eenvoudig werk met symbolen kan ondermeer betrekking hebben op het overschrijven van teksten, het lezen van eenvoudige instructies of het noteren van eenvoudige metingen. Eenvoudig werk met materiaal is bijvoorbeeld sjouwen, stapelen, laden en lossen of eenvoudige, repetitieve handelingen aan een montageband. Eenvoudig werk met mensen heeft betrekking op bedienen, eenvoudige verzorgende taken (bv. wassen) of op het geven of krijgen van bondige en gestandaardiseerde instructies.

Het toetsen van de hypothesen

Daar de hypothesen betreffende de statusdrift interactie-effecten voorspellen tussen enerzijds de arbeidsmarktparticipatie en anderzijds het onderwijsniveau en de deelname aan het verenigingsleven, worden drie afzonderlijke regressievergelijkingen geschat, één voor elke categorie van arbeidsmarktparticipatie. De resultaten van die schattingen zijn, samen met de gemiddelden en de standaardafwij-

kingen van de onafhankelijke variabelen, opgenomen in bijlage 2, tabellen B.1 tot en met B.3. Omwille van de overzichtelijkheid brengen we de relevante uitslagen nog eens in afzonderlijke tabellen samen.

Hypothese 1: Statusdrift en arbeidsmarktparticipatie

Indien men alleen naar de gemiddelde score op de attitudeschaal van elk van de onderscheiden categorieën zou kijken, dan zou men tot het verkeerde besluit komen dat de werkende moeders positiever staan t.o.v. de cognitieve rationalisering van het ouderschap dan de niet-werkende moeders. Dat is een gevolg van de systematische band tussen de arbeidsmarktparticipatie en de andere kenmerken die de attitude beïnvloeden. Uit de multivariate modellen blijkt duidelijk dat de arbeidsmarktparticipatie in feite een negatieve invloed heeft op de attitude (zie tabellen B.1 tot en met B.3). De intercepten (oorsprongen) van de regressievergelijkingen, die omwille van de overzichtelijkheid zijn samengebracht in tabel 2, laten duidelijk zien dat de arbeidsmarktparticipatie een negatieve invloed heeft op de attitude. De meest positieve houding wordt aangenomen door de moeders die nooit een beroep hebben uitgeoefend. De minst positieve attitude vinden we bij de moeders die ten tijde van het interview buitenshuis of tegen bezoldiging werkten.

Tabel 2.

De effecten van de arbeidsmarktparticipatie op de houding t.o.v. de cognitieve rationalisering van het ouderschap

arbeidsmarkt- participatie	gemiddelde score attitude- schaal	standaard- afw. score	intercept in regressieverg. met attitude als afh. var.
nooit gewerkt	51.5	16.9	50.5*
ooit gewerkt	52.6	16.4	46.2*
werkt nu	54.7	16.4	34.9*

* significantie voor verschil met 0, $p \leq .01$

Het verschil tussen de moeders die nooit hebben gewerkt en de moeders die dat ooit wel hebben gedaan, maar op het ogenblik van het interview geen beroepsactiviteit meer uitoefenden, is weliswaar in de voorspelde richting, doch het is klein en statistisch niet betekenisvol ($p > .10$). Het ontbreken van een significant verschil tussen die twee categorieën kan erop wijzen dat de beroepsactiviteit, nadat ze wordt opgegeven, geen blijvende grondslag van identiteit en status biedt.

Besluitend kan worden gesteld dat de resultaten de vooropgestelde hypothese bevestigen. Zij zijn consistent met de stelling dat de cognitieve rationalisering van het ouderschap in grotere mate wordt

aangegrepen door personen die, omwille van het ontbreken van een beroepsactiviteit, status en identiteit moeten verwerven via het ouderschap.

Hypothese 2: Statusdrift en onderwijsniveau

In elk van de op basis van de arbeidsmarktparticipatie onderscheiden categorieën, heeft het onderwijsniveau een positief effect op de attitude (zie tabellen B.1 tot en met B.3 en tabel 3). Dat effect is significant groter bij de moeders die een beroepsactiviteit uitoefenen dan bij de anderen ($p < .05$). Die vaststellingen bevestigen de statusdrifttheorie en zijn inconsistent met de hypothese van Chamboredon en Prévot, die een groter effect bij de thuisblijvende moeders voorspelt.

Tabel 3.

De effecten van het onderwijsniveau op de houding t.o.v. de cognitieve rationalisering van het ouderschap, in verschillende categorieën onderscheiden naar arbeidsmarktparticipatie

arbeidsmarkt- participatie	metrische regr. coëff. in regr. verg. met att. als afh. var.	beta	sign. van b; $p =$
nooit gewerkt	1.11	.12	.15
ooit gewerkt	.95	.13	.03
werkt nu	1.33	.21	.01

Opvallend is verder dat het onderwijsniveau bij de moeders die nooit buitenshuis hebben gewerkt, geen significant effect heeft op de attitude. Het is mogelijk dat voor die moeders het onderwijsniveau helemaal geen betekenisvolle bron van status is, dat m.a.w. het statusbevestigend-effect sterker is dan we aanvankelijk hadden vermoed en de invloed van het onderwijsniveau zich enkel laat gelden bij personen die via een deelname aan de arbeidsmarkt de statusrelevantie van het onderwijsniveau hebben ingezien.

Besluitend kan ook hier worden gesteld dat de hypothesen afgeleid uit de statusdrifttheorie bevestigd worden. Het onderwijsniveau heeft, zoals verwacht, een positief effect en dat effect is betekenisvol groter bij de moeders die een beroepsactiviteit uitoefenen dan bij de anderen.

Hypothese 3: Statusdrift en verenigingsleven

De effecten van participatie aan het verenigingsleven zijn enkel significant voor de moeders die niet buitenshuis of niet tegen be-

zoldiging werken (zie tabellen B.1 tot en met B.3 en tabel 4). Bij degenen die nooit hebben gewerkt blijkt de indicator 'lidmaatschappen' het significant en, zoals verwacht, positief effect te vatten. Bij de moeders die ooit een beroepsactiviteit hebben uitgeoefend, vat de indicator 'kernlidmaatschappen' het significant, positief effect.

Tabel 4.
De effecten van de deelname aan het verenigingsleven op de houding t.o.v. de cognitieve rationalisering van het ouderschap, in verschillende categorieën onderscheiden naar arbeidsmarktparticipatie

arbeidsmarkt- participatie	indicator deelname aan verenigingsleven	b	beta	sign. b, p =
nooit gewerkt	lidmaatschappen	3.12	.19	.03
	kernlidmaatschap.	3.36	.08	.40
ooit gewerkt	lidmaatschappen	-.06	-.01	.84
	kernlidmaatschap.	3.29	.10	.05
werkt nu	lidmaatschappen	.24	.04	.47
	kernlidmaatschap.	.10	.00	.95

De significante effecten zijn steeds positief. De invloed van de participatie in het verenigingsleven op de attitude is ook steeds groter bij de moeders die niet werken dan bij degenen die wel een beroep uitoefenen. Ook hier worden de hypothesen die zijn afgeleid van de statusdrifttheorie dus bevestigd. We hadden weliswaar verwacht dat de participatie aan het verenigingsleven ook een significant effect zou hebben op attitude van de werkende moeders. De afwezigheid van een dergelijk effect is echter niet in tegenspraak met de statusdrifttheorie. Integendeel, het kan betekenen dat werkende moeders hun status in mindere mate via het ouderschap moeten uitdrukken en niet, of in veel mindere mate, aangegeven zijn op het verenigingsleven als een vehikel voor statusverwervend en -bevestigend gedrag.

De resultaten van de analyse laten ons toe de initiële proposities op een paar secundaire punten aan te vullen. Zo blijkt het beroep, nadat het wordt opgegeven, geen blijvende bron van status te vormen. De moeders die hun beroepsactiviteit hebben gestaakt en degenen die nooit een beroep hebben uitgeoefend, hechten nagenoeg evenveel belang aan de status die ze via de moederrol kunnen verwerven. In de wijze waarop die status wordt nagestreefd, blijft de vroegere beroepservaring echter wel voelbaar. De moeders die ooit een beroep hebben uitgeoefend, hechten meer belang aan hun onderwijsniveau dan de moeders die nooit buitenshuis of tegen bezoldiging hebben gewerkt. Bij de

eersten heeft het onderwijsniveau een significant effect op de attitude, bij de laatsten niet. De afwezigheid van een effect bij de moeders die nooit buitenshuis of tegen bezoldiging hebben gewerkt, laat vermoeden dat de statusrelevantie van het onderwijsniveau verdwijnt, als deze niet wordt aangewakkerd door de hiërarchische dimensies van de arbeidsmarkt en de werkplaats.

Bij de moeders die een beroepsactiviteit uitoefenen, blijkt de deelname aan het verenigingsleven geen effect te hebben op de attitude. Dat wordt gedeeltelijk verklaard door de geringere statusrelevantie die de moederrol voor deze vrouwen heeft. De volledige afwezigheid van een effect suggereert echter eveneens dat de werkkring, als bron van relevante relaties en contacten, het belang van het verenigingsleven verkleint.

In de waarnemingen die door de analyse mogelijk werden, zien we een bevestiging van de geformuleerde statusdrifttheorie. Voor elk van de geobserveerde effecten kan men natuurlijk andere verklaringen bedenken. Wij zien echter geen eenduidige, alternatieve verklaring die juiste voorspellingen zou opleveren voor de drie additieve en de twee interactie-effecten. Een verificatie zoals die hier werd doorgevoerd, waarbij de implicaties van éénzelfde vermeende sociale regelmaat voor verschillende concrete processen op de proef worden gesteld, lijkt ons trouwens veel betrouwbaarder en wetenschappelijk meer verantwoord dan de producten van dat monsterverbond tussen empiricisme en eclectisme, dat elke variabele met een eigen theorie bedekt.

Ons besluit is natuurlijk niet dat de statusdrifttheorie alles verklaart i.v.m. de cognitieve rationalisering of, meer in het algemeen, de enige drijfveer van de cultuurspreiding is. Wel menen we op basis van onze vaststellingen te kunnen besluiten dat die theorie een betekenisvolle bijdrage levert tot de verklaring van de verspreiding van de nieuwe normering van het ouderschap. Uit de bevestiging van de vooropgestelde hypothesen trekken we meer bepaald de volgende drie conclusies:

1. dat de proposities van de statusdrifttheorie en de vooropstellingen waarop zij steunen, houdbaar zijn en juiste voorspellingen van het gedrag leveren;
2. dat de statusdrifttheorie een verklaring biedt voor de effecten van het onderwijsniveau, de arbeidsmarktparticipatie en de deelname aan het verenigingsleven en dus, meer in het algemeen, een verklaringsgrond kan bieden voor de band tussen processen van culturele verandering enerzijds en processen van rolallocatie, socialisatie en integratie anderzijds;
3. dat de statusdrifttheorie een betekenisvolle bijdrage levert tot de verklaring van de verspreiding van een positieve houding t.o.v. de cognitieve rationalisering van het ouderschap.

In de besluiten zullen we op deze gevolgtrekking terugkomen. Vooraf echter eerst een korte bespreking van de andere resultaten van de analyse.

Andere vaststellingen

Zoals verwacht hebben zowel de leeftijd van de moeder als het aantal kinderen in het gezin, een negatief effect op de attitude. Toch verlenen die vaststellingen slechts weinig steun aan de stellingen dat het proces van cognitieve rationalisering gebonden is aan een generatie-effect en in de hand wordt gewerkt door de lage huwelijksvruchtbaarheid. De vastgestelde effecten hebben immers alleen bij de moeders die nooit een beroepsactiviteit hebben uitgeoefend enige mate van statistische significantie; en zelfs bij die groep impliceren leeftijdsverschillen en verschillen in gezinsomvang slechts kleine veranderingen op de attitudeschaal.

De levensbeschouwing heeft in elke categorie een significant effect (zoals vastgesteld met de F-toets op toename in R^2 , is het significantieniveau in elke categorie kleiner dan .05). De aard van dat effect is echter verschillend in elke categorie van arbeidsmarktparticipatie. Er blijkt dus wel een verband te bestaan tussen de levensbeschouwing en de houding die men aanneemt t.o.v. de cognitieve rationalisering van het ouderschap. Dat verband kan echter niet (meer) worden verklaard door te wijzen op een mogelijke electieve affiniteit tussen vrijzinnigheid en rationalisering.

De overtuiging waarmee men zich tot een bepaalde levensbeschouwing erkent heeft, zoals verwacht, een positief effect op de attitude. Dat effect is echter enkel significant bij de moeders die ooit een beroepsactiviteit hebben uitgeoefend maar dat op het ogenblik van het interview niet meer deden. De hypothese dat 'overtuiging' op een grotere behoefte aan waardegetrouwheid en zingeving wijst, wat dan weer zou leiden tot een radicaler aanvaarding van cognitieve criteria van geldigheid en relevantie, wordt dus niet in haar algemeenheid bevestigd.

Het lidmaatschap in vrouwen- en gezinsorganisaties heeft alleen een significant, en vrij sterk, positief effect bij de moeders die ooit hebben gewerkt. Daar waar hij kan worden vastgesteld draagt die invloed dus wel bij tot een positieve houding t.o.v. de cognitieve rationalisering van het ouderschap, doch hij is geenszins algemeen en is sterk gebonden aan de arbeidsmarktparticipatie.

Voor deze verschillende vaststellingen hebben we overigens geen verklaring. De controlevariabelen werden ingevoerd om de hypothesen i.v.m. de statusdrift beter te toetsen en bijvoorbeeld de effecten van de gezinsgrootte, de levensbeschouwing en de arbeidsmarktparticipatie, of van de deelname aan het verenigingsleven in het algemeen en van het lidmaatschap in gezins- en vrouwenorganisaties in het bijzonder, niet met elkaar te verwarren.

Het beroepsprestige, dat het voorwerp was van tegenstrijdige verwachtingen, blijkt geen effect te hebben op de attitude van de moeders die tewerkgesteld zijn.

Het gevolgd hebben van een sociaal-pedagogische studierichting en het uitoefenen van een sociaal-pedagogisch beroep, blijken al evenmin significante effecten te hebben. We vreesden dat dit een ge-

volg zou kunnen zijn van een storende mate van multicollineariteit tussen de studierichting en de aard van het beroep. Daarom werd het multivariaat model ook geschat met telkens één van die twee variabelen. Doch zelfs dan blijkt de invloed van de studierichting of de aard van het beroep niet-significant (voor de studierichting is het significantieniveau voor de F-test dan gelijk aan .24, voor de aard van het beroep aan .53).

De zelfstandigen staan minder positief t.o.v. de cognitieve rationalisering van het ouderschap dan de loontrekkenden. Die vaststelling verleent plausibiliteit aan de stelling dat de differentiatie van gezin en werk heeft bijgedragen tot de afbouw van de traditionalistische en empiristische concepties van de bekwaamheid tot ouderschap.

De intrinsieke kenmerken van het werk zelf, zoals die hier werden gemeten, blijken daarentegen geen betekenisvolle effecten te hebben. Daaruit besluiten dat de aard van de beroepstaken geen invloed heeft op de concepties van het ouderschap en de identificatie van gezaghebbende bronnen van gedragsvoorschriften zou echter voorbarig zijn. Een dergelijk besluit veronderstelt een veel diepgaander analyse van de effecten van de intrinsieke kenmerken van het beroep, die een uiterst complexe werkelijkheid vormen.

Cultuurspreiding en cultuurvernieuwing

Statusdrift en cultuurspreiding

Onze analyse suggereert dat het gezag van de wetenschap eigenlijk in grote mate steunt op de status die het kan verlenen, niet alleen aan degene die spreekt in naam van de wetenschap, maar ook aan degene die zijn liefdesdrang laat kanaliseren door het wetenschappelijk redeneringsvermogen. Het gezag van de wetenschap maakt een illusie van superioriteit mogelijk, en het is die eigenschap van dat gezag die aan de basis ligt van de toepassing van wetenschappelijke criteria van geldigheid en relevantie op nieuwe rollen en die tevens de stuwende kracht vormt achter de verspreiding van de normatieve betekenis van die criteria over bredere bevolkingslagen.

In de inleiding tot dit artikel werd de cognitieve rationalisering van het ouderschap voorgesteld als een integratieproces waarbij de gezinnen en de instellingen die erkende kennis produceren en verspreiden, met elkaar in verband werden gebracht via een nieuwe normering. Dat uitgangspunt werd nog beklemtoond door de keuze van de variabelen waarmee de statusdrifttheorie werd getoetst. Die variabelen - de arbeidsmarktparticipatie, het onderwijsniveau en de declinatie aan het verenigingsleven - verwijzen allemaal naar processen waarmee de sociale integratie via rolallocatie, socialisatie of het scheppen van relaties en contactmogelijkheden, wordt bevordert.

Als men het geheel van de onderzoeksbevindingen tegen de achter-

grond van die uitgangspunten beschouwt, komt men tot een belangwekkende vaststelling.

Het aantal lidmaatschappen van verenigingen is de enige variabele die een significante en belangrijke invloed heeft op de attitude van de moeders die ooit buitenshuis of tegen bezoldiging hebben gewerkt. De lidmaatschappen of de kernlidmaatschappen van verenigingen hebben daarentegen geen enkele invloed bij de moeders die een beroepsactiviteit uitoefenen. Hun attitude wordt het sterkst beïnvloed door hun onderwijsniveau. De moeders die ooit een beroep hebben uitgeoefend maar dat op het ogenblik van het interview niet meer deden, nemen a.h.w. een tussenpositie in; bij hen laten zowel het lidmaatschap van verenigingen (kernlidmaatschap en lidmaatschap van vrouwen- en gezinsorganisaties) als het onderwijsniveau hun invloed gelden. Qua belangrijkheid komt de invloed van het onderwijsniveau bij hen op de eerste plaats, die van het kernlidmaatschap op de derde.

De integratie van de groepen die worden onderscheiden op basis van hun arbeidsmarktparticipatie verloopt dus langs verschillende kanalen. De socialiserende invloed van het onderwijs laat zich alleen gelden bij personen die een beroepsactiviteit uitoefenen of dat in het verleden hebben gedaan. Het verenigingsleven heeft alleen een invloed bij moeders die nooit buitenshuis of tegen bezoldiging hebben gewerkt, of dat op het ogenblik van het interview niet meer deden.

Die verschillen hebben belangrijke praktische implicaties. Inspanningen om de rationalisering van de externe rolrelaties van het ouderschap te beïnvloeden via het onderwijssysteem, zullen geen of weinig effect hebben als de toekomstige moeders nooit een beroepsactiviteit gaan uitoefenen. Even vruchteloos zullen de inspanningen zijn die men via het verenigingsleven onderneemt om de externe rolverwachtingen en -definities van de werkende moeders te beïnvloeden.

Die vaststelling heeft ook een theoretische implicatie. De vastgestelde verschillen in de effectiviteit van de onderscheiden integratiekanalen, werden immers correct voorspeld op basis van de statusdrifttheorie. Dat betekent dat die theorie niet alleen kan bijdragen tot het verklaren van de spreiding van houdingen en gedragingen, maar daarnaast ook perspectieven opent voor een systematische exploratie van de band tussen het proces van rolallocatie enerzijds en de relatieve effectiviteit van verschillende socialisatie- en integratiekanalen anderzijds.

Op basis van de geschatte effecten kan men, met de nodige voorzichtigheid weliswaar, een aantal verwachtingen formuleren betreffende de wijze waarop de arbeidsmarktparticipatie, het onderwijsniveau en het verenigingsleven, de cognitieve rationalisering van de externe rolverwachtingen van het ouderschap in de toekomst zullen beïnvloeden. Veel belangrijker is echter het feit dat de statusdrifttheorie ons ook een verklaring geeft voor die invloeden. Zij leert ons dat de dynamiek van de nieuwe normering van het ouderschap voor een stuk besloten ligt in het gezag van de 'wetenschappelijkheid' en in de verschillende mechanismen via dewelke die waardeoriëntatie verwezenlijkt wordt in het aanzien van personen, collectiviteiten en instellingen. Zolang die waardering gaaf

blijft, zal er in ons sociaal-cultureel bestel een energie aanwezig zijn, die kan worden gekanaliseerd naar de cognitieve rationalisering van het ouderschap. Dat betekent niet dat de houding die wordt aangenomen t.o.v. die normering niet minder positief kan worden. Dat zou bijvoorbeeld wel kunnen gebeuren als minder moeders met een relatief hoog onderwijsniveau buitenshuis gaan werken en meer moeders met een relatief laag onderwijsniveau een beroepsactiviteit opnemen. Dergelijke veranderingen kunnen in termen van de statusdrifttheorie echter worden omschreven als veranderingen 'binnen het systeem'. Zij raken niet de kern van de sociaal-culturele constellatie die ten grondslag ligt aan de cognitieve rationalisering van het ouderschap en die de rol en de invloed van de socialisatie- en integratiekanalen bepaalt. Die kern kan wel worden geraakt als de cognitieve rationaliteit haar statuswaarde verliest. De statusdrifttheorie suggereert trouwens een weg via dewelke een dergelijke ontwikkeling zich zou kunnen voordoen.

Statusdrift en cultuurvernieuwing

Status is steeds een kwestie van onderscheid, van meer of minder, hoger of lager, beter of slechter. Een symbool dat de onderscheidingsdrang niet kan bevredigen, verliest daarom zijn statuswaarde. In een maatschappij die formeel open is - waar individuen en groepen sociaal mobiel zijn en waar iedereen het recht heeft zich de symbolische voorstellingen van status toe te eigenen - kunnen sociale objecten, op extreme uitzonderingen na, geen blijvende symbolen van superieure status vormen. De massaconsumptie, de verhoging van het onderwijsniveau, de werking van de markt en de massacommunicatie, vernielen stelselmatig de statusrelevantie van de voorwerpen, tekens of houdingen, die ze eens als de eretekens van sociale meerderwaardigheid hebben verspreid. Zij dragen bij tot een dermate ruime distributie van statussymbolen, dat deze hun geschiktheid als voorwerpen van de onderscheidingsdrang verliezen. De oplossing voor dat probleem wordt geboden door die wederkerende verandering van tekens en symbolen, die we de mode noemen en waarvan één van de functies bestaat in het scheppen van steeds hernieuwde kansen op onderscheiding in een maatschappij waar geen blijvend monopolie op de zichtbare tekens van status kan worden verzekerd. (11) Daarom is de levensstijl ook steeds aan de mode onderhevig en is het niet uitgesloten dat de cognitieve rationalisering van het ouderschap, als ze gemeengoed zal zijn geworden, haar aantrekkelijkheid zal verliezen voor die groepen die over voldoende culturele en materiële middelen beschikken om in gelijk welke statushiërarchie naar de eenzame top te dingen. Op dat ogenblik zou het gedrag zich kunnen heroriënteren en zouden andere waarden en normen de trekpleister van de statusdrift kunnen worden.

De statusdrift verschijnt hier als een motor van cultuurinnovatie en niet meer alleen, zoals in onze analyse, als een verklaring voor de verspreiding van waarden en normen over bredere bevolkingslagen.

Cultuurinnovatie is een moeilijk en verwarrend begrip. Een waardensysteem is immers steeds gehiërarchiseerd naar algemeenheidsniveau; in die zin dat specifieke gedragsvoorschriften gemakkelijker te veranderen zijn dan de algemene principes en waardeoriëntaties die de identiteit van een cultureel erfgoed of een beschavingsvorm vatten. Tussen die twee niveaus kan men een uitgebreide en fijne gelaagdheid van algemeenheidsniveaus en veranderlijkheidsgraden onderscheiden. Het heeft dan ook weinig zin te spreken van cultuurinnovatie en waardeverandering, als men niet vooraf aangeeft over welk niveau van algemeenheid men het heeft. De basisassumpties van de Parent Education-beweging, waarnaar we in de inleiding tot dit artikel hebben verwezen, kunnen worden beschouwd als een vrij algemene en abstracte formulering van de vooropstellingen en de principes van de cognitieve rationalisering van het ouderschap. Binnen dat algemeen paradigma kan men nog verschillende stromingen en scholen onderscheiden, die elkaar in de tijd hebben opgevolgd maar toch ook als concurrerende paradigma's naast elkaar bestaan. Uiterst vertrouwd is de ontwikkeling waarbij de gedragsadviezen evolueerden van een pleidooi voor een strenge, rigiede stijl van opvoeden naar een toegeeflijke stijl die dan weer op zijn beurt vanaf het einde van de jaren vijftig werd afgezwakt. Misschien minder bekend maar minstens even belangrijk is de ontwikkeling waarbij de nadruk verschuift van de instrumentele naar de meer affectieve aspecten van de opvoeding en waarbij uitdrukkingen als 'zelfbewustzijn', 'zichzelf zijn', 'echt zijn', 'empathie', 'begrijpen en communiceren', 'volwaardige interactie' en 'positieve ingesteldheid' verschijnen als cognitief normeerbare gedragsvoorschriften. Binnen elk van die stromingen, die men net als kunststijlen niet altijd gemakkelijk als niet gelijksoortig van elkaar kan scheiden, kan men nog verschillende scholen onderscheiden die dikwijls verbonden zijn met de naam van één methode of auteur.

Het ontstaan, de bloei en het verval van die stromingen en scholen kan gedeeltelijk worden verklaard vanuit de dynamiek van de wetenschappelijke gemeenschap. Daar wordt hun lot immers verbonden met dat van carrières en reputaties en met de belangen en de handelingsimpulsen die daardoor worden gemobiliseerd. Hun leefbaarheid kan daar ook gekluisterd zijn aan die van de algemene wetenschappelijke paradigma's en theorieën waarin ze zijn gegroeid, of hun geloofwaardigheid kan er op de helling worden geplaatst door de kritische evaluatie van hun beloften en gevolgen.

Het is echter waarschijnlijk dat de populariteit van die stromingen en scholen mede bepaald wordt door hun statuswaarde. De autoritaire opvoedingswijze werd bijvoorbeeld lange tijd geïdentificeerd met de 'degelijke' arbeidersklasse, terwijl de toegeeflijke methode eerder werd aanzien als typisch voor de 'betere' middenklasse. In het licht van de veranderlijke relatie die in feite bestaat tussen de wijze van opvoeding en de sociale klasse, kan een dergelijke opvatting geenszins worden aanzien als een stelling over de verdeling van opvoedingspraktijken over verschillende sociale klassen. Het is daarentegen een duidelijke uitspraak over de ongelijke statuswaarden die de autoritaire en de toegeeflijke methoden op een bepaald ogenblik genoten. Die statuswaarde geldt niet alleen voor de

verbruikers maar ook voor de producenten van gedragsadviezen. Zij kan niet alleen bijdragen tot de verspreiding van wetenschappelijke produkten; zij kan de wetenschappelijke ontwikkelingen zelf gaan oriënteren en op die manier een volwaardige component van de cultuurverandering worden.

Als een object - een kledingsstuk, een stijl, een houding, een theorie - gemeengoed is geworden en de aantrekkingskracht heeft verloren die het aan zijn statuswaarde ontleende, is de weg geëffend voor vernieuwing. Dat betekent echter niet dat elke vorm van vernieuwing een hoge statuswaarde kan verwerven. Algemene waardeoriëntaties, het cultureel erfgoed en de sociaal-economische verhoudingen leggen beperkingen op aan de waaier van mogelijke variaties en innovaties. Zij liggen aan de basis van de oriënterende kracht die zichtbaar en voelbaar is in de continuïteit van de cultuurgeschiedenis.

De aantrekkelijkheid en aanvaardbaarheid van nieuwe stromingen en scholen kan worden benaderd vanuit drie beperkende invloeden: vanuit de beperkingen die het algemeen paradigma van de Parent Education aan de waaier van innovaties oplegt, vanuit de dynamiek van de statusdrift en vanuit de invloed van het sociaal-cultureel klimaat.

De grote nadruk op het affectieve en op de expressie van persoonlijkheid bijvoorbeeld, die in de gedragsadviezen zo'n belangrijke plaats is gaan bekleden, kan ten dele worden verklaard door het feit dat de rationalisering van de instrumentele aspecten van de opvoeding, te beginnen met de voeding en de verzorging, reeds gemeengoed was geworden. Die ontwikkeling heeft zich verder ook niet voorgedaan als een breuk met de cognitieve rationalisering van het ouderschap, integendeel, zij heeft de vorm aangenomen van tegelijkertijd exponent en gangmaker van wat wij nu de 'psychologisering' van de sociale relaties noemen en heeft haar gezag ontleend aan de geloofwaardigheid van de disciplines die zich beroepen op de wetenschappelijkheid van hun aanpak van relationele en persoonlijkheidsproblemen. Die ontwikkeling kan echter ook niet los worden gezien van andere eigenschappen van het cultureel klimaat en van de sociale organisaties. Daarom lijkt zij te nauw verbonden met het belang dat in onze cultuur wordt gehecht aan het individu en het individualisme, met het belang van de psyche en de conceptie van de psyche als de zetel van het waarachtig bewustzijn, met het geloof in de vrije individuele wilsbeschikking - of beter, in de superioriteit van die sociale arrangementen waarin de illusie van vrije wilsbeschikking het gemakkelijkst kan worden gekoesterd -, met de romantische conceptie van liefde, met de grotere nadruk op de koesteringsfunctie van het gezin en met het groeiend belang van het persoonlijkheidssysteem in het sociaal handelen.

De invloeden van het sociaal-cultureel klimaat worden uiterst belangrijk als men over de toekomst van de cognitieve rationalisering van het ouderschap zelf wil speculeren, en niet alleen over de lotgevallen van de verschillende stromingen die zich binnen dat paradigma ontwikkelen.

Liefdesdrang en regeneratievermogen

Het is niet uitgesloten dat de cognitieve rationalisering van het ouderschap gemeen wordt, in de dubbele betekenis van gewoon of alledaags en minderwaardig. Het is moeilijk maar misschien niet volkomen te voorspellen welk patroon van normering dar in de plaats zal komen. Bij het speculeren over die vraag heeft men alleszins één houvast: de waarden die aan de basis kunnen liggen van een 'radicaal nieuwe' normering zullen niet terloops kunnen worden bedacht; zij zullen daarentegen moeten steunen op een lange traditie die zich stevig in ons cultureel erfgoed heeft genesteld, die een mate van consistentie heeft met de sociale en economische organisatie en die zich heeft vertaald in noties van status. Een dergelijk alternatief is voorhanden en daarenboven nauw verbonden met één van de gangbare concepties van het gezin.

Het gezin heeft in het moderne westerse denken, als cultureel object, steeds een dubbele betekenis gehad. Het is enerzijds de eerste lijn van de cultuur en de domesticatie, de frontlijn van de beschaving en de buffer tussen de ongecontroleerde impulsen van de natuur en de civiele aanvaarding van beperkingen, conventies en regels. Die conceptie van het gezin is duidelijk aanwezig in de cognitieve rationalisering van het ouderschap en zij krijgt haar beslag in wetten zoals die op de jeugdbescherming van 1965, waarin het gezin verschijnt als eerstelijnsvoorziening in een verzorgend, preventief systeem. Anderzijds is het gezin echter ook de laatste uitdrukking van het natuurlijke, de zetel van echte verbondenheid en waar sentiment, het steeds weer herwonnen en verloren paradijs van narcistische authenticiteit en onmetelijkheid. Die conceptie van het gezin, waarin de opvoeding verschijnt als een zondeval, als een afstand die wordt geschapen tussen natuur en de cultuur en die alleen ten koste van een regressie terug kan worden overbrugd, vindt menigvuldige echo's in de frustraties die de rationalisering van het sociaal handelen en de cultuur hebben vergezeld. Het rusteloos zoeken naar natuurlijkheid en authenticiteit, dat zich dikwijls tegen de wetenschap als een disciplinerende wijze van kennen heeft afgezet, is even typisch voor de moderne maatschappij als het belang van economische en cognitieve rationaliteit. Het uit zich op velerlei manieren: in de verzuchting naar een absolute individuele vrijheid; in de verzuchting naar de afwezigheid van schaarste en beperking; radicaler zelfs in de idee dat de schaarste verdwijnt als we handelen in de veronderstelling dat ze niet bestaat; in de idee dat de beschaving ons een tweede natuur heeft opgelegd, die minder authentiek is dan de eerste en die ons echte ik verborgen en geketend houdt; in het ophemelen van passie en instinct en in de idee dat creativiteit meer te maken heeft met impuls dan met discipline; in het geloof in de weldaad van ongebreidelde hartstochten en niet-betoomde emoties.

Dat rusteloos zoeken en het waardenpatroon dat er aan ten grondslag ligt, is volgens Lionel Trilling kenmerkend voor een groot gedeelte van de moderne kunst (1965). Die stelling werd door Daniel Bell overgenomen en verder uitgewerkt (1973, 1976, 1980). In 'Beyond Modernism, Beyond Self' speurt hij het waardenpatroon na in het oeuvre van Dostoevski, Nietzsche, Gide en Norman O.

Brown, met vluchtiger exploratieve excursies in het werk van Hegel, Rousseau, Blake, Michel Foucault en R.D. Laing. Volgens Bell bleef dat waardenpatroon lange tijd beperkt tot het wereldje van de kunst en tot de gedragsenclaven waar de dandy, de bohémien en de avant-gardist hun tegenculturele zingeving en levensstijl konden beleven. In het expressieve van de jaren zestig en in de naar zijn oordeel frequenter geworden transgressies van taboes, meent Bell echter het bewijs van de popularisering van die waarden te zien. "Zij verlaten", schrijft hij fijntjes, met een nauwelijks verhuilde verwijzing naar het narrenschip, "the vessels of art". De boeken van pop-culturele guru's als Norman O. Brown en Michel Foucault sterken hem in die overtuiging: "... intellectually they have pressed the logic of modernism towards its most radical theoretical conclusion, sociologically they have sounded a note which became expressed by the cultural mass, and in more extreme form by the porno-pop culture of the day" (1980: 300, zie ook 1973: 39). Aan het werk van Foucault zelf tilt hij niet zwaar - "... it will be remembered as a footnote to cultural history" - maar in de popularisering van het waardenpatroon dat er op de spits wordt bedreven, ziet hij een gevaarlijke aanval, in naam van de bevrijding, het erotisme en de ongebreidelde impuls, op de waarden en de motivaties van het 'alledaagse' handelen.

Uiterst plausibel in de argumenten van Trilling en Bell is alleszins de stelling dat de 'ongebreidelde impuls' het voorwerp van een grote en haast blinde waardering is geworden. Een waardering die kan teruggrijpen naar een lange traditie en die zich vertaalt in solide en indrukwekkende massaculturele successen.

Diezelfde waardering verschijnt ook in de gedragsadviezen voor ouders. Men kan de verzwakte vorm van de toegeeflijke methode, die zich vanaf het einde van de jaren vijftig begint te manifesteren, trouwens zien als een compromis met de groeiende waardering voor emotie, impuls en spontaneïteit. De boodschap van die stroming is eigenlijk tweeledig en ... dubbelzinnig. De ouders moeten niet meer slaafs de voorschriften volgen; zij moeten, of zich de theorieën en stelsels eigen maken waarop die voorschriften steunen en alzo de competentie verwerven om zelf specifieke beslissingen te nemen, of vertrouwen op hun impulsen, hun gevoelens en hun instincten. De nadruk op het laatste wordt sterker naarmate de affectieve aspecten van de opvoeding meer centraal komen te staan. De oproepen om 'zelfbewust' te worden, 'zichzelf' en 'echt' te zijn ("being real") wijzen duidelijk op het groter vertrouwen dat in het sentiment, de impuls en de spontaneïteit wordt gesteld (cf. Fine, 1980). Chamboredon en Prévot gebruiken trouwens de uitdrukking 'het ethos van de spontaneïteit' om het geheel van de hedendaagse pedagogische adviezen te kenmerken. Dat lijkt ons een al te snelle veralgemening. Men kan in de recente adviezen echter wel een groeiende waardering voor de spontaneïteit van zowel de ouders als de kinderen onderkennen.

Tegen de achtergrond van de door Trilling en Bell geponeerde ontkoppeling tussen het generationaliseerd handelen en de modernistische cultuur is het opvallend dat die waardering voor emotie, impuls en spontaneïteit aan bod komt en geventileerd wordt door

een stroming die geenszins breekt met de cognitieve rationalisering van het ouderschap. Het is alsof de beroepsgroepen die betrokken zijn bij de cognitief rationele normering van het ouderschap de hun vijandige waarden hebben weten te coöptereren en gebruiken om de statuswaarde van hun produkten te verhogen. Het resultaat lijkt een leefbaar compromis tussen waarden die onverzoenbaar leken. De op de spits gedreven en antinomiale moderne concepties van de liefdesdrang en het redeneringsvermogen worden hier blijkbaar harmonieus verenigd tot één normering.

Die oriëntatie van de gedragsadviezen draagt echter bij tot de verspreiding van waarden die zich tegen elke normering kunnen richten. Samen met het gradueel verlies van de statuswaarde van de cognitieve rationaliteit, die op haar ruimere verspreiding zal volgen, kan dat leiden tot een aftakeling van het kwetsbaar compromis. De contradictie die schuilgaat in uitdrukkingen als 'leren spontaan zijn' en 'leren zichzelf zijn' kan dan duidelijk zichtbaar worden. De gezagsrelaties die door elk leerproces worden verondersteld, kunnen dan, in het licht van de absolute autoriteit van de impuls, de emotie en het spontane, verschijnen als een van buitenaf opgelegde beperking en als een vorm van symbolisch geweld. Op die manier zouden de recente trends van de Parent Education wel eens de weg kunnen effenen voor een terugkeer naar het geloof in een natuurlijk-instinctieve band tussen ouders en kinderen. Een conceptie die zich dan niet meer, zoals traditioneel wel het geval was, zal kunnen verzoenen met een moralistische normering van het gedrag. De band van natuur en traditie zal dan vervangen zijn door die van natuur en impuls, emotie en spontaneïteit. Een toestand die we elders omschreven als een 'zweverige vrijheid' (Elchardus, 1979a). Het lijkt ons twijfelachtig dat men het ouderschap op basis van een dergelijke zingeving zal kunnen integreren met de andere handelingsverbanden van een gedifferentieerde maatschappij. We kunnen ons eigenlijk, aan deze zijde van de beschaving, geen normering van het ouderschap voorstellen, waarin de impuls het gezag van cognitieve of andere onpersoonlijke criteria van geldigheid en relevantie overschaduwet. We zien de mogelijke ontwikkeling die we hebben geschetst daarom eerder als een aanloop tot een crisis van waarden dan tot een nieuwe normering.

SAMENVATTING

Recente bijdragen tot de gezinsgeschiedenis vestigen de aandacht op de groei van een nieuwe normering van het ouderschap, waarin de ervaringskennis die eens voldoende leek voor een competent ouderschap wordt verdrongen door wetenschappelijker geachte inzichten. Die ontwikkeling problematiseert de opvoeding omdat zij het nodig maakt de conclusies van wetenschappelijk onderzoek bij de uitoefening van de ouderschapsfunctie te betrekken. Van de verschillende integratiemechanismen die daartoe worden aangewend,

gaat de aandacht in dit artikel naar de zich wijzigende houding ten opzichte van het ouderschap, meer bepaald naar het belang dat moeders hechten aan gezins-externe bronnen van gedragsadviezen die hun gezag ontlenen aan een echte of vermeende band met erkende wetenschappelijke kennis categorieën.

Die houding, die van groot belang is voor de integratie van de over verschillende sociale rollen gedifferentieerde opvoedersfunctie, wordt gemeten a.h.v. een Likert-schaal waarvan de externe validiteit zorgvuldig werd nagegaan. Ter verklaring van die houding wordt een statusdrifttheorie geformuleerd. Daarvan worden een aantal hypothesen afgeleid, betreffende de relatie tussen die houding enerzijds en arbeidsmarktparticipatie, onderwijsniveau en deelname aan het verenigingsleven anderzijds. Uit de toetsing van die hypothesen in een reeks multivariate modellen waarin een groot aantal controlevariabelen is opgenomen, blijkt dat de geformuleerde statusdrifttheorie juiste en betekenisvolle voorspellingen oplevert. Op basis van die resultaten worden de implicaties van de statusdrifttheorie voor de processen van cultuurspreiding en -vernieuwing besproken.

ABSTRACT

Recent contributions to the history of the family highlight the growth of a new conception of parental competence. Confidence placed in experience is being gradually replaced by a growing respect for more theoretical and scientific or pseudo-scientific advice. As a consequence, various groups press for the incorporation of real or alleged scientific insights into the daily educational practice of parents. This article focuses on the development of a positive attitude with regard to Parent Education or, more generally, to sources of advice which are respected for their relationship to acknowledged bodies of scientific knowledge. Such an attitude is viewed as one of the mechanisms through which the new criteria of competence, relevance and validity are incorporated into the role definitions of parents.

The attitude is measured in this article as a Likert-scale, the external validity of which is carefully checked. A Theory of Status Seeking Behavior is formulated in order to explain variations on the scale. A number of specific hypotheses concerning the relationships between the attitude and labor market participation, educational achievement and membership in voluntary associations are derived from the theory and tested in a series of multivariate models containing a large number of control variables.

On the basis of these tests one can conclude that the theory formulated yields correct and significant predictions. These empirical results are then used to comment on the contribution of the proposed theory to the understanding of processes of culture change.

NOTEN

1. Over de middeleeuwen schreef Huizinga reeds: "Noch de kerkelijke noch de wereldlijke literatuur kennen eigenlijk het kind" (1950: 178).
2. De kans op een egocentrische vertekening is trouwens bijzonder groot als men de gevoelswaarde van gedragingen op basis van historische bronnen of in andere culturen wil gaan vaststellen (cf. J. Kegan, 1977).
3. De sociaal-hygiënisten kunnen, samen met de eerste golf van de feministische beweging en met de beweging voor de rationalisering van het huishouden, worden aarzien als de gangmakers van de nieuwe normering (Laslett, 1974; Lasch, 1977; Elchardus, 1979a).
4. In tegenstelling tot wat Lammertijn beweert, meent Parsons trouwens helemaal niet dat informatie en evaluatie van elkaar kunnen worden gescheiden in het professioneel handelen. Dat blijkt duidelijk uit de wijze waarop Parsons de medische praktijk heeft benaderd: "... the traditional view of medical practice conceived it as a relation between cultural systems (scientific knowledge) and organisms, with social agents only implementing the obvious implications of knowledge, whereas the other perspective (dat waartoe Talcott Parsons meent te hebben bijgedragen, M.E.) treated medical relationships, at least in part, as cases of the subtle interplay between unconscious motives at the personality level and particularities of the structure of social systems" (Parsons, 1970: 838).
5. De externe rolverwachtingen hebben betrekking op wat Karpowitz (1980: 41) de 'exterior systems' noemt.
6. Voor een overzicht van de effecten van Parent Education op opvoedingspatronen, zie Harman en Brim, 1980: 229-259.
7. In de verdere analyse worden die scores met 100 vermenigvuldigd.
8. Bijna 75 % van de weerhouden artikelen komen uit een half dozijn tijdschriften. In orde van belangrijkheid zijn dat: 'Het Rijk der Vrouw' en 'Ouders van Nu', op afstand gevolgd door de tijdschriften van de Bond voor Grote en Jonge Gezinnen, 'De Haard', 'Libelle/Rosita', 'Vrouw en wereld'. De meest gelezen boeken zijn nog steeds die van Spock en Gordon.
9. De mate waarin de bronnen de laatste wetenschappelijke consensus weerspiegelen is het onderwerp van een ander soort van analyse dan degene die hier wordt betracht. Die analyse, wanneer ze wordt doorgevoerd, brengt aan het licht dat de populaire bronnen van advies met enige vertraging de opkomst, bloei en verval van wetenschappelijke scholen volgen

(Nye en Berardo, 1973). Als specialisten in de Parent Education zich over de organisatie van hun beroepsdomein buigen, houden ze doorgaans een warm pleidooi voor een hechtere integratie tussen de praktijk van de massacommunicatie enerzijds en de in universiteiten ondergebrachte departementen en studiecentra anderzijds (bv. Axelson, 1975). Onze analyse wil niet het gedrag van de 'professionals' onderzoeken of nagaan in welke mate hun adviezen nu 'echt' wetenschappelijk zijn. Wat we wel willen onderzoeken is de wijze waarop de sociale kaders tot stand komen, waarin het ouderschap met de ontwikkeling van beroepsdomeinen kan worden geïntegreerd.

10. Die verschuiving in gezagsargumenten gaat ook gepaard met een verandering in de wijze waarop het gezag wordt uitgeoefend. Brinkgreve en Korzec bijvoorbeeld stellen vast dat naarmate de 'advice column' van 'Margriet' zich psychologiseert, de gedragsadviezen minder concreet en gebiedend worden (1978: 120-122). Een gelijkaardige ontwikkeling kan men ook in de geschiedenis van de Parent Education onderkennen. Mettertijd geeft men de ouders minder concrete adviezen, waardoor men trouwens de indruk wekt minder gebiedend op te treden en probeert men hen vertrouwd te maken met de theorieën en de uitgangspunten waaruit die adviezen kunnen worden afgeleid. Die ontwikkeling kan worden beschouwd als een speciaal geval van wat Parsons 'waardeveralgemening' noemt (voor een recente en bondige formulering, zie Parsons en Platt, 1974: 170, 384; voor het verband met het groeiend belang van de persoonlijkheid zie Eisenstadt, 1956). Men verwacht van de ouders niet meer zozeer dat ze specifieke en concrete gedragsadviezen zullen opvolgen, maar dat ze zich meer algemene gedragsprincipes eigen zullen maken, waaruit ze in concrete situaties specifieke gedragsopties kunnen afleiden. Dat blijkt ondermeer uit de wijze waarop Nye en Berardo (1973: 387-388) de tekortkomingen van specifieke adviezen betreuren: "... the unhappiest parents were those who lacked a rationale for doing so - who had heard they should be permissive but didn't know why such practices were thought to be desirable".
11. De mode heeft daarnaast natuurlijk ook economische functies; zij geeft daarenboven ook de illusie van verandering. Die indruk is ongetwijfeld uiterst belangrijk in de moderne maatschappij die zich niet verantwoordt op basis van wat ze is maar van wat ze wordt of worden zal.

BIBLIOGRAFIE

ARIES, Ph., Centuries of Childhood; A Social History of Family Life, Random House, New York, 1962.

- AXELSON, L.J., Promise of Illusion; The Future of Family Studies, in The Family Coordinator, 24, 1, jan. 1975, 3-6.
- BACZKO, B., Révolutionner le temps, Temps Libre, Hiver 1981, 4, 135-142.
- BAUDRILLARD, J., Pour une critique de l'économie politique du signe, Gallimard, Parijs, 1972.
- BELL, D., Beyond Modernism, Beyond Self, in The Winding Passage; Essays and Sociological Journeys 1960-1980, Basic Books, New-York, 1980, 275-302.
- BELL, D., The Coming of Post-Industrial Society, Basic Books, New York, 1973.
- BELL, D., The Cultural Contradictions of Capitalism, Basic Books, New York, 1976.
- BRINKGREVE, C., en M. KORZEC, Margriet weet raad; Gevoel, gedrag, moraal in Nederland 1938-1979, Het Spectrum, Aula, Utrecht, 1978.
- CHAMBOREDON, J.P. en F. PREVOT, Changes in the Social Definition of Early Childhood, and the New Forms of Symbolic Violence, Theory and Society, 1975, 2, 3, 331-350.
- DEVOS-VANDEWOUDE, G., Les crèches néerlandophones, in F. DELFERRE et al. (ed.), Les crèches et les préguardiennats en Belgique, Documents du Centre de la Population et de la Famille, 1, Brussel, 1977, 101-158.
- DURKHEIM, E., L'Education morale, Felix Alcan, Parijs, 1925.
- EISENSTADT, S.N., From Generation to Generation; Age Groups and Social Structure, The Free Press, Glencoe, Ill., 1956.
- ELCHARDUS, M., De begeleide samenleving in de zweverige vrijheid, in Politisering en Professionalisering, Vereniging voor Sociologie, Wilrijk, 1979a, 386-441.
- ELCHARDUS, M., Een internationale beroepenclassificatie (I.B.K.) en een gestandaardiseerde internationale beroepsprestigeschaal (G.I.B.S.), C.B.G.S.-rapport, 30/1979b.
- ELCHARDUS, M., Sociologische enquête over kinderen en opvoeding (SEKO), C.B.G.S.-rapport, 45/1981.
- FINE, M.J., Handbook on Parent Education, Academic Press, London, 1980.
- GROETHUYSEN, B., Les origines de l'esprit bourgeois en France, I: l'église et la bourgeoisie, Gallimard, Parijs, 1927.

- HARMAN, D., en O.G. BRIM, Learning to be Parents; Principles, Programs and Methods, Sage Publications, London, 1980.
- HUIZINGA, J., Herfsttij der Middeleeuwen, H.D. Tjeenk Willink en Zoon N.V., Haarlem, 1950.
- JOHNSON, Professions and Power, McMillan, London, 1972.
- KARPOWITZ, D.H., A Conceptualization of the American Family, in M.J. FINE (ed.), Handbook on Parent Education, Academic Press, London, 1980, hoofdstuk 2.
- KEGAN, J., The Child in the Family, Daedalus, spring 1977, 33-56.
- KELLER, S., Does the Family have a Future, in A. SKOLNICK en J.M. SKOLNICK (eds.), Intimacy, Family and Society, Little Brown, Boston, 1974, 114-128.
- KOHN, M.L., Class and Conformity; A Study in Values, The University of Chicago Press, Chicago, 1969.
- KOHN, M.L., en C. SCHOOLER, Class, Occupation and Orientation, American Sociological Review, Vol. 34, n° 5, Oktober 1969, 659-678.
- KORDELAAR, M., Kinderopvang, behoeften en problemen, Een evaluatie door verantwoordelijken van onderscheiden opvangsvormen, Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudien, 1976, 9, Brussel, 1976.
- LAMBRECHTS, E., Les pré-gardiennats néerlandophones, in F. DELFERRE et al. (eds.), Les crèches et les pré-gardiennats en Belgique, Documents du Centre d'étude de la Population et de la Famille, 1, Brussel, 1977, 223-269.
- LAMMERTIJN, F., Marginalisering en welzijnszorg; Terreinafbakening, Probleemstellingen en sociologisch referentiekader, Nationaal onderzoeksprogramma, programmatie van het wetenschappelijk beleid, Brussel, 1978.
- LASCH, C., Haven is a Heartless World; The Family Besieged, Basic Books, New York, 1977.
- LASLETT, B., The Family as a Public and Private Institution, A Historical Perspective, in A. SKOLNICK en J.H. SKOLNICK, Intimacy, Family and Society, Little Brown and Company, 1974, 94-113.
- LUCKEY, E.B., Family Life Education Revisited, in Family Coordinator, jan. 1978, 69-75.
- LULOFS, J.G., Een markttheoretische benadering van professies, in Mens en Maatschappij, 4, 1981, 349-377.

- MERTON, R.K., The Sociology of Science; Theoretical and Empirical Investigations, The University of Chicago Press, Chicago, 1973.
- MOK, A.L., Beroepen in actie; Bijdragen tot een beroepsociologie, Leendert Stofbergen, Amsterdam, 1973.
- NYE, F.I., en F.M. BERARDO, The Family; The Structure and Interaction, MacMillan, New York, 1973.
- PARSONS, T., en R.F. BALES, Family, Socialisation and Interaction, The Free Press, Glencoe, Ill., 1955.
- PARSONS, T., en G. PLATT, The American University, Harvard University Press, Cambridge Mass., 1974.
- PARSONS, T., On Building Social Theory; A Personal History, Daedalus, 1970, 826-881.
- PLUMB, J.M., The New World of Children in Eighteenth-Century England Past and Present, 67(1975), 64-95.
- RUESCHEMEYER, D., Doctors and Lawyers; A Comment on the Theory of the Professions, in R.M. PAVALKO (ed.), Sociological Perspectives on Occupations, Peacock, Itasca, 1972, 26-39.
- SHORTER, E., The Making of the Modern Family, Collins, London, 1976.
- STONE, L., The Family, Sex and Marriage in England (1500-1800), Harper and Row, New York, 1979.
- TRILLING, L., Beyond Culture, Harcourt, Brace and World, New York, 1965.
- ZARETSKY, E., Gezin en privéleven in het kapitalisme, Sun, 1977.

BIJLAGE 1

De volgende studierichtingen worden als 'sociaal-pedagogisch' gerangschikt: normaalonderwijs voor bewaarschoolonderwijzeressen, normaalonderwijs voor onderwijzeressen, regentaat, lager technisch normaalonderwijs, middelbaar technisch normaalonderwijs, lichamelijke opvoeding, kinesitherapie, ergotherapie, fysio techniek, revalidatie, sociale en politieke wetenschappen, sociologie, psychologie, pedagogie, criminologie, familiale en seksuologische wetenschappen, huishoudkunde, paramedische diensten en maatschappelijk dienstbetoon. Van de weerhouden steekproef is 15 % houder van één van bovenstaande diploma's.

Tabel B.1.
Invloeden op de attitudeschaal voor moeders die nooit
gewerkt hebben (n = 152)

	gemid.	s.a	b	beta	sign. F p =
attitudeschaal (afh.. variabele)	51.53	16.89			
aantal kinderen	2.85	1.69	-1.36	-.1356	.104
leeftijd moeder	39.95	6.44	.39	-.1480	.079
onderwijsniveau	9.64	1.86	1.11	.1223	.148
studierichting	.09*		.17	.0029	.972
aantal lidmaat- schappen	1.99	1.08	3.12	.1996	.033
aantal kernlid- maatschappen	.11	.41	3.36	.0810	.400
lidm. gezin.- vrouwenbew.	.20*		-2.66	-.0629	.493
levensbesch. (katholiek)	.88*		4.05	.0795	.420
intercept.			50.52		.000

R = 0.34

$R^2 = 0.1160$
sign R = 0.057

* De variabele waarop het gemiddelde betrekking heeft is niet
parametrisch. Het gemiddelde geeft dan de proportie weer.

Tabel B.2.
Invloeden op de attitudeschaal voor moeders die ooit gewerkt
hebben en nu niet meer werken (n = 406)

	gemid.	s.a	b	beta	sign. F p =
attitudeschaal (afh. variabele)	52.59	16.36			
aantal kinderen	2.41	1.30	-.90	-.0712	.158
leeftijd moeder	37.35	6.67	-.09	-.0379	.464
onderwijsniveau	9.79	2.18	.96	.1278	.026
studierichting	.15*		3.434	.0741	.176
aantal lidmaat- schappen	2.41	2.63	-.06	-.0094	.848
aantal kern- lidmaatschappen	.19	.52	3.29	.1043	.045
lidm. gezin.- vrouwenbew.	.20*		5.39	.1318	.014
levensbesch. (katholiek)	.83*		.04	.0010	.985
levensbesch. (vrijzinn.)	.04*		-2.34	-.0279	.603
int. levens- besch. overt.	.13*		4.76	.0982	.050
intercept			46.20		.000

R = 0.32

$R^2 = 0.1037$
sign R = 0.000

* De variabele waarop het gemiddelde betrekking heeft is niet
parametrisch. Het gemiddelde geeft dan de proportie weer.

Tabel E.3
Invloeden op de attitudeschaal voor moeders die nu werken
(n = 391)

	gemid.	s.a	b	beta	sign. F p =
attitudeschaal (afh. var.)	54.71	16.40			
aantal kinderen	1.99	1.12	-.21	-.0144	.792
leeftijd moeder	35.60	6.48	-.02	-.0095	.863
onderwijsniveau	10.71	2.55	1.33	.2070	.005
studierichting	.28*		3.64	.1002	.178
aantal lid- maatschapp.	2.51	2.38	.24	.0355	.474
aantal kernlid- maatschappen	.15	.47	.09	.0031	.955
lidm. gezin vrouwenbew.	.18*		.46	.0436	.835
levensbesch. (katholiek)	.80*		1.53	.0374	.536
levensbesch. (vrijzinn.)	.08*		4.66	.0757	.210
int. levens- besch. overt.	.18		2.70	.0628	.227
beroep (zelf- standige)	.19	.39	-4.82	-.1148	.036
beroep (socio- pedag.)	.19	.39	3.64	.1002	.178
beroepsprestige	39.02	14.49	.01	.0842	.304
eenv. werk met symbolen	.10	.17	5.35	.0569	.280
compl. werk met symbolen	.08	.15	-4.40	-.0405	.446
eenv. werk met mensen	.14	.22	1.35	.0179	.742
compl. werk met mensen	.14	.25	1.24	.0191	.827
compl. werk met materiaal	.02	.08	-8.47	-.0435	.391
intercept.			34.88		.000

R = 0.41

$R^2 = 0.1671$

sign R = 0.000

* De variabele waarop het gemiddelde betrekking heeft is niet parametrisch. Het gemiddelde geeft dan de proportie weer.